

Een hoornstoot tegen Assen? (Antwoord op een 'conscientiekreet') (tweede druk)

K. Schilder

bron

K. Schilder, *Een hoornstoot tegen Assen? (Antwoord op een 'conscientiekreet') (tweede druk)*.
J.H. Kok, Kampen 1929

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/schi008hoor02_01/colofon.htm

© 2009 dbnl / erven K. Schilder

Woord vooraf.

'Toen Momus - de Nurks onder de goden - eens zijn opinie moest zeggen over den stier, dien Poseidon als mooiste dier geschapen had, zei hij, dat naar zijn meening de horens verkeerd stonden: ze moesten onder de oogen zitten, dan kon het beest zien, waar hij stootte'.

Aldus Dr H.M.R. Leopold in zijn vertaling en bewerking van 'Lucianus' Waarachtig Verhaal': 'Uit de Leerschool van de Leugen' (Zutphen, 1926, bl. 105).

Hiermee is zoowel titel als hoofdzaak in de bedoeling van den auteur van dit vlugschrift genoegzaam verklaard.

Wat den titel aangaat: de brochure, welke in 1928 van anonieme zijde verscheen over de 'mannen van Assen', die zelf 'aanranders van het Schriftgezag' zouden zijn, is een hoornstoot geweest, geplaatst in het lichaam van wat men kortheidshalve 'Assen' noemt. Althans, zóó was de bedoeling! En dát de stootende hoorn inderdaad terecht kwam in het sinds zieltogend Asser lijf, is door de pers van de groep-Geelkerken, die den stootenden stier uitbundig als schoonste schepping prees en voor haar wagen spande, ons volk verzekerd.

Schrijver dezes meent echter in gemoede, dat de ongetwijfeld krachtig ingeplante horens niet in 'Asser vleesch', doch juist in dat van de bestrijders van Assen hebben gewroet. Wat bedoeld is als epitaphium - grafschrift - voor Assen, en ook reeds als zoodanig op muziek gezet, dat is eigenlijk de bouwstof voor het ergste hekeldicht geworden, dat men op de pers, de reclame, de wetenschappelijke eerlijkheid vooral, van de groep-Geelkerken als groep dichten kan. Hetgeen hier nader worde aangetoond.

En dan - wat de bedoeling van dit vlugschrift betreft, misschien zullen er enkelen zijn, die zich ter rechter tijd herinneren, dat de criticus van Poseidons móóí-ste dier wordt aangediend als de 'Nurks'; en de toepassing zullen ze gereed hebben. Schrijver dezes - geen man van Assen, doch maar een leerling - zal zich niet verdedigen met de opmerking, dat Nurksen alleen door niet-Nurksen waarlijk 'onderscheiden' worden. Welneen, hij waagt het erop. Waarom ook niet? Laat hem het woord maar bij voorbaat overnemen: hoofdzaak in hetgeen hij bedoelt,

is te wijzen op zijn 'nurksche' stemming, en zijn zeer afkeurende critiek op de roekeloosheid, waarmee de vader van de jongste brochure in het geding-Geelkerken links en rechts gestooten heeft met de horens. Want de oogen van den stier waren toe. Ze zagen ten minste de plek niet, waar de stoot áánkwam.

Endaaroever zal het in de volgende bladzijden alleen loopen. Het hier volgend geschrift zou zijn eigen standpunt verzwakken, en dus zèlf 'het stooten der horens' scheiden van het 'zien der oogen' als het over alles en nog wat een debat opende met den anonymus der bovenvermelde brochure. Neen, hoofdzaak zal zijn en blijven de vraag: of het schoone dier van Poseidon in staat gebleken is, met overleg, metsysteem, den horen te planten, dáár waar het behoort, in den oorlog, dien het nu eenmaal wilde voeren.

Voor de rest zal men moeten bedenken, dat zelfs Nurksen niet zonder meer op zij te zetten zijn, want ook hun critiek moet op de argumenten onderzocht worden. Eindelijk heeft elke vergelijking haar gevaar. Ik wijs daarom bij voorbaat elk zoeken naar een ànder punt van vergelijking, dan bedoeld is, af. Niet alleen voor Nurks-Momus, doch ook voor den hier 'gekeurden' stootenden stier. Niemand, ook hij niet, worde boos om de inleiding, die het eenige is, dat in deze brochure met een glimlach werd geschreven. Wil men boos worden, dan zij het om wat hierna komt.

Nurks-Momus heeft getracht zóó te schrijven, dat ook de ongeleerden hem kunnen volgen. Een enkele noot is voor wie wat verder wil.

K. SCHILDER.

Rotterdam, 7 December 1928.

Bij den tweeden druk.

Het verblijdt me, dat de eerste oplaag (2500 ex.) zoo spoedig onder ons volk kwam. Binnen 2 weken na verschijning was alles weg.

Deze tweede druk geeft enkele correcties, alsmede eenige aanvullingen in tekst of noot.

K.S.

2 Januari 1929.

Een antwoord.

Wat hier volgt, is een antwoord op de brochure, die een tot nu toe onbekende auteur, zich aandienend als 'Gereformeerd Predikant', in de wereld zond onder den titel: 'Zijn de mannen van Assen zelf aanranders van het Schriftgezag?'. Nader werd het boekje aangeduid als een *consciëntiekreet*. De schrijver van de hier volgende bladzijden zal het geschrift van den bovengenoemden auteur min of meer op den voet volgen, al zal hij de volgorde der onderwerpen eenigszins anders kiezen. Hij zal trachten, in dit antwoord volledig te zijn, althans voorzoover het die dingen betreft, die als bezwaren van de consciëntie van den onbekenden schrijver worden aangediend, en die tevens uit theologisch-kerkgeschiedkundig oogpunt beteekenis hebben voor het gereformeerde volk in Nederland, in zijn jongsten strijd voor het Schriftgezag.

Waarom een antwoord?

Als er een antwoord gegeven wordt op bedoelde anonieme brochure, dan geschiedt dit niet uit strijdlust. Nog minder uit eerbied tegenover den onbekenden auteur. Tegenover een onbekende¹⁾ heeft men noch eerbied, noch het tegenovergestelde. Wèl kan zijn *wàrk* den eerbied verhinderen. En dat is hier het geval. Indien de schrijver waarlijk is, die hij zegt te zijn, gereformeerd predikant, dan is hij aan plechtige beloften gebonden, beloften, die ik hier niet behoef te vermelden. En dan moge hij zijn *consciëntie* in het geding stellen, en respect opvorderen - in een naschrift op een volgenden druk - voor deze niet nader aangeduide consciëntie, feit is, dat menigeen, ook zelfs onder hen, die met geloof en godsdienst niets te maken willen hebben, meent, dat een goed geweten allereerst van zichzelf vordert: *òf* de eerlijke intrekking van de beloften, die men deed, ten overstaan van dezelfde personen, aan wie men de belofte gaf, voordat men in strijd ermee *handelt*, *òf* een strikte handhaving der belofte, zoolang ze niet is herroepen. In het eerste geval zou

1) Schrijver dezes meent - evenals Prof. Hepp in *De Reformatie* - den auteur bij name te kennen. Maar hij stelt zich in de volgende bladzijden geheel en al op het standpunt van den gewonen lezer. Enkele opmerkingen, die misschien later na publicatie van den naam te doen zullen zijn, dringt hij dan ook terug.

de auteur, vóór hij een letter op papier zette, aan den kerkeraad, aan wien hij, dienstdoend of niet, ambtelijk verbonden is, gezegd hebben: ik kan mijn belofte niet langer dragen, geef ze mij terug, ik aanvaard alle gevolgen. En in het tweede geval had hij zijn bezwaren kenbaar gemaakt in den daartoe aangewezen weg. Of hij al zeggen zou: die weg brengt mij er niet, het baat niet, of ik den kerkelijken weg afwandel, - het doet er alweer niet toe; want hij heeft dien kerkelijken weg nu eenmaal in zijn belofte opgenomen. Daarom is het verschijnen van een anonieme brochure, met *zúlken* inhoud, niet te rechtvaardigen.

Maar hierover spreek ik thans niet meer. Het gaat niet om deze zaak, die de auteur maar moet brengen, waar ze hoort. Om zijnentwil wordt deze brochure immers niet geschreven. Want een naamlooze verdient *zelf* eerst na opening van vizier een antwoord. Is hij vergeten, wat Christus tegen Zijn vijanden zei: 'in het verborgen heb ik niets gesproken'?

Maar indien dan niet om den *auteur*, wordt dan misschien terwille van de *pers* der groep-Geelkerken deze brochure geschreven? Ook daarom niet. Schrijver dezer regelen beeldt zich niet in, dat hij daarvan de reeds over den Rubico getrokkenen terug zal brengen. Trouwens, het conflict is niet alleen verstandelijk. Wanneer het gebeuren kan, dat predikanten van deze groep publiek in bescherming nemen een bedenkelijke struikeling van de trouw, gelijk deze in de anonymiteit eener kras beschuldigende brochure is te zien, en als het tevens gebeuren kan, dat menschen, die aanspraak maken op wetenschappelijken naam, met deze brochure prijken, en ze laten colporteeren op hun anti-Assen-propagandistische meetings - een geval uit Alphen aan den Rijn is mij bekend, - hoewel de brochure - gelijk we hieronder zien zullen - juist op *wetenschappelijk* gebied telkens struikelt, dan blijkt er wel wat méér achter dit alles te werken dan een wetenschappelijk conflict, dat met argumentatie wederzijds ware op te lossen. Er zijn diepere oorzaken van scheiding, die door uitwisseling van wetenschappelijke argumenten niet op zij te werken zijn, helaas.

Neen, noch het één, noch het ander dringt den schrijver van de hier volgende bladzijden tot publicatie. Dàt doet alleen de behoefte en het recht van het *gereformeerde volk*, dat aan dergelijke dwaallichten wordt overgelaten, als hier het woord nemen, of dit woord op meetings en in krantenlectuur aanbevelen. Dat *volk* heeft recht op eenvoudige voorlichting, op een duidelijk gegeven antwoord, rakende de vragen, die de onbekende auteur heeft opgeworpen. Onder dat volk zijn er hier en daar enkelen, die misschien in aanraking komen met de groep-Geelkerken, en die niet meer weten, wat ze denken moeten. Dat gereformeerde volk wordt hier gezocht, en anders niemand.

Het wordt gezocht met tweeërlei bedoeling.

In de eerste plaats om het zelf te wapenen.

In de tweede plaats om zijn opponenten voor een deel te ontwapenen.

Die opponenten noem ik nu in dit geval de leiders van de groep-Geelkerken. Want indien uit de volgende regelen en uit het vervolg der historie mocht blijken:

ten eerste, dat de leiders dezer groep hun met *wetenschappelijke* leuzen ingezette actie voortzetten op de basis van dóór en dóór *ònwetenschappelijk* materiaal (zooals in de anonieme brochure); en

ten tweede, dat zij op de anonieme brochure telkens met nadruk wezen, en een antwoord erop schier *eischten*, maar dat ze van deze contrabrochure geen serieus werk zullen maken, -

welnu, dan is de schrijver van de hier volgende regelen dankbaar, óók hiervoor, dat het gereformeerde volk heeft kunnen zien, met welke wapenen en met welke *conscientie*-bezwaardheid *zij* ten strijde trekken, die hun toeroepen: naar uwe tenten Israël, wat deel hebben wij aan Assen?

Alsof 'Assen' niet *tot op* Assen toe *en daarna*: ZIJZELF waren... En tot in alle eeuwigheid. - In de oogen van God.

Anoniem of niet?

Een belijdenis doe ik hier: ik ben - voor het eerst van mijn leven - op zoek geweest naar een pseudoniem, en dan wel voor deze brochure.

Niet een pseudoniem voor altijd, of voor onbepaalden duur. Neen, onder belofte, dat de naam van den schrijver van de hier volgende bladzijden dadelijk zou bekend gemaakt worden, als de anonieme schrijver der eerste brochure eerst uit zijn schuilhoek kwam, en voorts onder verklaring, dat, bleef dit uit, dan *in elk geval na 3 maand* het pseudoniem wijken zou voor den gewonen naam.

Waartoe deze 3-maandelijksche anonymiteit dan eerst had moeten dienen? En waarom ze eerst begeerd werd?

Louter uit tactische overweging. Men heeft gezegd, en dat met name van de zijde der pers van Dr Geelkerkens vrienden: het komt nu eens niet aan op den persoon, *die* wat zegt, maar op den inhoud van *wat* hij zegt. Men heeft gevraagd: laat nu den persoon eens er buiten, en *ga dan eens op de zaak zelf in*.

Welnu: *men kon dan bewijzen, in hoeverre men dit gemeend heeft*. Ik wilde, tenzij de auteur der eerste brochure de anonymiteit dadelijk opgeven mocht, mijn naam zóó lang verzwijgen, totdat de leiders der groep-Geelkerken volop tijd zouden gehad hebben, om nauwkeurig in te gaan op de hier behandelde kwesties. *Men mag toch verwachten, dat zij zelf zullen doen, wat zij van 'de mannen van Assen' vragen?* Anders zou er weer een brochure noodig zijn onder den titel: 'Zijn de bestrijders van Assen zelf aanranders van hun eigen woorden?'

Speciaal aan deze leiders, èn aan wie weifelen mocht, werden de hier na te noemen dingen ter overweging aangeboden. Eén ding bereikte ik m.i. althans met zoo'n antwoord: *men kan straks niet meer rond-*

gaan met de bewering: ze antwoorden niet, en dat is een bewijs van verlegenheid. En waar men aan de overzijde het groote NUT *der naamloosheid*, wijl rustige bespreking bevorderlijk, zoo eensgezind naar voren bracht, daar wilde schrijver dezer regelen zulk een rustige bespreking niet in den weg staan. Den Joden een Jood, den Grieken een Griek, den anonymiteits-verheerlijkers een anonyms.

Maar tenslotte heb ik het plan van een pseudoniem toch weer losgelaten. *Want het laatste zinnetje deugt niet.* Het 'Jood' zijn, is 'op zichzelf' niet verkeerd, en het 'Griek' zijn ook niet; maar de anonymiteit is *altijd* een vloek; als men althans *anderen* noemt. En hier en daar heb ik in deze brochure ook naar enkele anderen verwezen. Reeds zij hebben er *recht op*, te weten, met wien zij te doen hebben.

Trouwens: waartoe zou het dienen, als ik naamloos bleef? De 'mannen van Assen' vragen er niet om. *En de pers van de groep-Geelkerken heeft het niet noodig.* Wel heeft zij gezegd, dat de anonymiteit van den eersten brochure-schrijver zoo'n groot voordeel was, omdat men nu eens niet op den *persoon* behoefde af te rennen, maar op de *zaak* kon ingaan; maar - dit was dan *meer aan het adres van de 'mannen van Assen', dan aan eigen adres gezegd.*

Men heeft ginds zijn sanctie gehecht, met een voorafgaand èn een besluitend 'amen', aan de bewering van den anoniemen schrijver, dat het '*persoonlijke*' in de Geref. Kerken *een te groote rol speelt*. Welnu: wie zulke aanklachten de wereld inwerpt, *bewijze, dat hij een gezond geneesmeester is.* Ik mag verwachten, dat men aan de zijde van de groep-Geelkerken - die naamsduiding bedoelt niets onaangenaams - zich *los zal maken van den persoon*, en op de *zaak zal ingaan*. INDIEN ik onder pseudoniem had geschreven had men fatsoenshalve niet kunnen zwijgen, na al die anonymiteitsverheerlijking, en dan had die anonyms toch ook zekere K.S. kunnen zijn?

Men heeft een antwoord geëischt, min of meer. Hier is een poging er toe. Laat men nu den persoon wegdenken. Hier is de *zaak*. Benevens een conscientie. Plus nog een conscientie.

Bij het in zee sturen van deze brochure maak ik me dus geheel los van de naamloosheid van den man, dien ik hier tracht te beantwoorden. Trouwens, afgedacht van hem, meen ik het ook verplicht te zijn aan mijn kerkelijke positie. Tusschen twee haakjes: zou de anonyms der eerste brochure zijn kerkeraad geschreven hebben? In zijn geval moet m.i. de acte van hemzelf uitgaan, wijl hij bezwaard is tegen de kerken, waaraan hij blijkens de titelpagina verbonden is. Hij klaagt (bl. 4) dat het *persoonlijke* in onze kerken een al te groote rol speelt. Ik geloof dat niet, maar vraag hem: speelt het *ambtelijke* in uw brochure (en uw stilzwijgen) niet een te *kleine*, en dus *uw* persoonlijkheid, die buitenambtelijk optreedt, en aanklaagt, geen te groote rol?

Over het schisma.

De auteur der hier bestreden brochure begint met een berekening van de uitgebreidheid van het schisma. Daarover zullen we geen woord zeggen. Om cijfers geef ik bij de waardebepaling van *beginsele*n niets; schrijver dezès heeft trouwens van nabij gezien, dat er procentsgewijze velen zijn, die naar de kerkelijke woning van Dr Geelkerkens geestverwanten overgaan om redenen, die met wat in Assen verhandeld is, *geen zier te maken hebben*. Wat zegt een cijfer? Wel zal het ieder duidelijk zijn, dat de werkelijkheid van den 'omvang van het schisma' in het niet valt, bij de *verwachtingen*, die indertijd ter zake uitgesproken zijn. Maar dit alles bewijst noch iets vóór, noch iets tégen de waarheid.

Er is iets anders. De schrijver vraagt: *wat hebben wij eigenlijk onder schisma te verstaan?* En hij meent, dat Paulus het (woord 'schisma') gebruikt in den zin van tweedracht, twist, *innerlijke verwijdering*. Dus *niet* in den zin van een openlijke *breuk met het kerkelijk instituut*.

Deze opvatting van het woord 'schisma' is evenwel niet vol te houden. Niet alleen pleit daar reeds tégen de beteekenis van het werkwoord 'schi-zóó', waarvan 'schisma' afgeleid is, en dat het best vertaald worden kan door 'scheuren' of 'splitsen', en dan wel zóó, dat de deelen van wat eerst één geheel was elkaar loslaten, - maar ook is het woord 'schisma', gelijk het in het Nieuwe Testament aangewend wordt, zelf reeds een afdoende weerlegging van die opvatting. Men leze slechts I Corinthe 1:10, en legge daarnaast het volgende vers: vs 11. In Corinthe waren *twisten* (erides, vs 11) en nu hoopt de apostel, dat daar geen 'schismata', *scheuringen*, uit voortkomen mogen. Die *twisten*, ziedaar het *begin*: de deelen beginnen elkaar los te laten; en de *schismata* zijn het *gevolg*: de loslating wordt *in het zichtbare doorgetrokken*. Het schisma is dus de consequentie van de niet tijdig bezworen twisting. En dat het in Corinthe zoo toeging, bewijzen niet alleen de studies van gezaghebbende theologen - men leze b.v. Lake, *The Earlier Epistles of St. Paul*, London, 1919, 212, 126, 211, die den toestand in Corinthe schetst als een prijsgeven van het *gemeenschappelijk* eten voor de *afzonderlijke* maaltijden van clubjes en gezelschappen, - maar dat hebben reeds de Kanttekenaren begrepen, die bij I Cor. 11:18 aantekenen, dat 'de eenigheid des lichaams van Christus gescheurd en verbroken wordt, en elke partij eigen hoofd en leidsman volgt'. Wie trouwens op de hoogte is van de eigenaardige geschiedenis van de woorden 'schisma' en 'haeresie', zal spoedig erkennen, dat het onjuist is, te beweren, dat het woord schisma alleen zou zien op *inwendige* verdeeldheid, die echter het gemeenschappelijke kerkverband nog zou laten bestaan.¹⁾

1) Breder nog ging ik hierop in, tegenover *De Wekker*, in *De Bazuin* van 30 Juli 1926.

Men zal zeggen: dat heeft toch eigenlijk bitter weinig om het lijf. Toegegeven. Maar in één opzicht heeft het toch wél beteekenis, dit kleine verschil van opvatting even naar voren te halen. Want de anonieme schrijver haalt het schisma BINNEN onze kerkelijke muren, en zegt dan: ziet ge wel, hoe groot het is, omdat er zooveel *ontrusten* zijn?

Mij dunkt, dat hij hier B zegt, vóór dat hij A gezegd heeft. En dat is heel jammer, want hij loopt zoo over de A heen. *Schisma*, dàt is de B; maar *'twisten'*, dàt is de A. Wat zou men moeten doen tegen het schisma? Wat anders, dan de *'twisten'* tot rust brengen door de VERTROEBELING *der kwesties allereerst te helpen verhinderen?*

Het stillen van den twist, dat gebeurt *zéker* NIET, als men het twistvuur aanblaast met andere blaasbalgen, dan die de God der *waarheid*, de Vader der (denkende) *geesten*, ons in handen heeft gegeven.

Wie lichtvaardig oordeelt, wie de geesten verwart, wie voor ieder bereikbare waarheden-als-koeien, zou ik haast zeggen, voorbijziet, en dan met onware beweringen het volk in verwarring brengt, terwijl hij beter weten MOEST, die blaast de *'erides'* aan, en *die maakt dus de 'schismata' grooter*.

Ik schroom niet, te verklaren, dat de auteur der brochure over de mannen van Assen, die zelf Schriftaanranders zouden zijn, alzo de *twisten* helpt vertroebelen, en daardoor het schisma helpt vergrooten. Althans, voorzoover het aan hem ligt. Ik hoop voor hem, dat dit kwaad hem zal vergeven worden. Want kwaad *is* elke onwetendheid, die men *kàn* ontgaan, doch die niettemin den euvelen moed heeft, anderen leiding te willen geven in zware tijden. In een kerk, die van den Geest verlicht is, is het een *schuld*, *dwaze dingen te zeggen*, en zielen ermee te vervoeren. Klinkt dit kras? Maar we zullen voorbeelden geven.

Over de rib van Adam.

Eén van de sterkst sprekende voorbeelden van lichtvaardig daarheen geworpen redeneeringen is wel, wat beweerd wordt over *'de ribbe van Adam, waaruit Eva gebouwd werd'*. Onze bezwaarde 'gereformeerde predikant' heeft gelezen, dat de Asser synode o.m. ook eerbied opeischt voor de mededeeling der Schrift, dat de 'mannin' uit een rib van den man, Adam, gebouwd is, en dat de synode ertegen opkomt, als iemand deze mededeeling niet in eigenlijken zin zou nemen.

Maar nu verder.

Is het dan geen *Schrift-aanranding*, vraagt hij, als sedert jaar en dag Dr A. Kuiper *leert*, dat van Adam *'geen rib weggenomen is'*? Hij meent immers, dat Dr Kuiper het verhaal van die rib *'inkleeding'* acht. Bewijs, vraagt ge? Wel, de schrijver komt er mee voor den dag. Het zou volgens hem blijken uit 'De Gemeene Gratie', I, 110.

Maar wie die plaats uit Dr Kuypers werk naleest, verwondert zich toch over *déze* manier van lezen. ALS Dr Kuiper inderdaad bedoeld had,

dat het verhaal slechts 'inkleeding' was, dan zou hij gezegd hebben: de zin van het verhaal is iets ANDERS, dan dat Adam letterlijk in zijn lichaam aangetast werd. *Maar dat zegt Dr Kuiper niet.* Hij beweert slechts: deze *letterlijk* op te vatten, deze *eigenlijke* aantasting van Adams lichaam, dat is de 'VOLLE zin' niet. Dr Kuiper zegt niet, dat het 'ijdele geleerdheid' is, te vragen, of er een rib van Adam genomen is, maar dat het 'ijdele geleerdheid' is, te vragen, of 'Adam na die ure met een rib minder GELEEFD HEEFT'. Dat is toch wel wat anders¹⁾. Als ik zeg: in het lichamenlijk ingrijpen Gods ligt hier de VOLLE zin niet, *ontken* ik dan, dat er zulk een lichamenlijk ingrijpen geweest is? Welneen: dan ONDERSTEL ik juist dat lichamenlijk ingrijpen van God; ik zie er alleen een hogere beteekenis in, die in het lichamenlijke *niet uitgeput* is. Wanneer de apostel Paulus aan Hagar en Sara een 'hogere' beteekenis toekent, ontkent hij dan haar werkelijk, historisch bestaan? Immers neen!

Misschien zal de christelijke gereformeerde dominee uit Bunschoten, die de anonieme brochure aanbeval, en die opmerkte, dat '*geslepen redeneeringen*' toch niet dit geschrift op zij zouden kunnen zetten, ook hier gewagen van 'geslepen redeneeringen'. Hem, en anderen, moge dan ten overvloede dit onder de aandacht gebracht worden:

a. de anonieme schrijver citeert een enkele maal Dr Kuipers 'Dictaten Dogmatiek'. Wij zullen over de vraag, of die citaten bewijskracht hebben (de 'dictaten' zijn nooit door Dr Kuiper zelf erkend als gezaghebbende vertolking van zijn meening) met hem niet twisten. Maar: *als* hij zelf nu eenmaal die dictaten wel citeert, waarom let hij dan niet op de passage uit den Locus de Creatione, 56, 57 (de Homine), waar staat: '*Adam had dus een rib minder dan vroeger*', en waar zelfs geredeneerd wordt over de vraag: waarom juist een *rib*, en 'niet een *ander been*', en waar de opvatting van Calvijn, dat het '*een gewone rib*' was, ook het '*meest natuurlijk*' heet?

b. Locus de Sacra Scriptura, I, 132 wordt door Dr Kuiper gezegd, dat de 'diepe slaap' van Adam bij de schepping van Eva een *letterlijke slaaptoestand* is, en wordt zelfs herinnerd aan onze *chloroform*. 'Inkleeding'?

c. Wil men in elk geval betrouwbare citaten, dan wijzen we op Enc. der H. Godgel. II, 442, 443: waar weer de 'diepe slaap' van Adam *letterlijk* genomen wordt (*absolute anaesthesie*); waar gesproken wordt van een '*op gewelddadige wijze aangrijpen*' (door God) van Adam; ja zelfs van 'de gewelddadige *operatie*, die Adam onderging'.

d. in E Voto, IV, 133, wordt de schepping uit de rib een '*feit*' genoemd; het wordt verklaard als wijzende op de 'eenheid van het organisme der menschheid als een geheel, *als uit éénen bloede*, door de splitsing in man en vrouw'. Een '*feit*' is toch geen '*inkleeding*'?

1) Dezer dagen las ik, dat het 'ijdele geleerdheid' is, te vragen, in welk seizoen God de schepping verrichtte. Moet men nu zeggen, dat deze exegeet het ontstaan der seizoenen door de schepping loochent?

De onbekende schrijver heeft Dr Kuyper niet begrepen. Déze toch spreekt telkens weer erover, dat 'heel de schepping', heel 'de natuur *symbolisch*' is. Hij wendt die gedachte b.v. aan bij de uiteenzetting van zijn sacramentsleer. Maar wie haalt het in zijn hoofd, te zeggen, dat daarom de schepping voor Dr Kuyper niet '*eigenlijk*' is? Of de natuur niet '*werkelijk*'? (Wij nemen die woorden nu maar in populair zin.)

'*Er is van Adam geen rib genomen!*' - zoo roept de schrijver uit, en meent, met dit snibben over ribben Dr Kuyper te hebben vertolkt.

Maar zoowel het gereformeerde volk, als Dr Kuyper, moesten hem voor zulke bewering te hoog gestaan hebben. Heeft Dr Kuyper voor niets *perspectieven* geopend uit het werk van dien God, die 'Eva boetseerde uit een rib van Adam'? (Als gij in uw huis zit, 49).

'Nooit is Dr Kuyper tot de orde geroepen'; 'nooit is geklaagd over dit '*verderfelijk beginsel van Schriftuitlegging*', door Dr Kuyper ingevoerd, nooit 'ter oorzaak van deze *aanranding van het gezag der Schrift* een Synode bijeengeroepen', aldus klaagt de schrijver, en dat allemaal in cursieve letters. Ach neen. Om te beginnen heeft de klagende broeder ZELF nooit een synode gevraagd. Had hij 't maar gedaan: hij ware dan spoedig uit den droom geholpen, en Dr Geelkerken had met deze anonieme rib-coupure niet laten colporteeren; Dr J.G. Geelkerken, theologiae doctor, *die trouwens zelf dit ribbe-citaat al eerder op tafel gelegd had* (zie Acta, Assen, 1926).

Prediker 1:12 niet 'letterlijk'?

Gelijke waarde als aan het verhaal over de rib, is toe te kennen aan wat in een noot op bl. 29 vermeld staat. Daar komt het boek 'Prediker' om den hoek kijken. Over het *verband* van een en ander spreek ik later. Maar thans gaat het over de '*letterlijkheid*'. Geklaagd wordt over Prof. Dr C. van Gelderen. Deze heeft gezegd: 'Prediker is niet van Salomo'. Waarop deze grimmigheid volgt: '*Men moet Prediker 1:12 (dus) niet zoo letterlijk nemen*'. Toepassing is nu wel duidelijk: de één moet *letterlijk* lezen, volgens Assen, *de ander niet*.

Wat is hiervan aan? Dit: dat iemand, die 'Prediker' *niet* van Salomo afkomstig acht, doch dit zijn gevoelen dan ondersteunt *met de argumenten, die Prof. van Gelderen, en ook Prof. Aalders* in de Chr. Enc. (uitgave van den heer J.H. Kok), *voor deze stelling aanvoert*, JUIST LETTERLIJK lezen wil, wat in Pred. 1:12 staat. Een 'gereformeerd predikant', vooral als hij bezwaarden voorlichten wil, moet toch wel eens den *grondtekst* inzien. Als hij het doet, en zich het hebreeuwsch herinnert, dan zal hij zien, dat weliswaar de Statenvertaling heeft: 'Ik, Prediker, was koning over Israël te Jeruzalem', maar dat de grondtekst heeft, niet: 'ik WAS koning', doch 'ik BEN koning GEWEEST'. Dit althans is de meest voor de hand liggende vertaling. Zelfs al wil men ze in dien vorm niet, toch kon de anonieme schrijver van een '*consciëntie-*

kreet', die ergens blijkt Keil te kennen, wel eens in een oude editie van Keil op Pred. (1875 b.v.) hebben gebladerd. Hij zou dan het verhaaltje getroffen hebben, dat een oud-joodsche overlevering juist aan dat woord 'ik ben koning GEWEEST' verbonden heeft. Koning Salomo, aldus de legende, was door God afgezet van den troon, ter oorzaak van zijn overtredingen. Een engel, in Salomo's gedaante, ging op den troon zitten, en de eigenlijke koning liep als bedelaar de stad rond, klagende: ik ben koning *geweest* over Israël te Jeruzalem. En dan teekent Keil (Franz Delitzsch), een tikje grimmig, erbij aan: 'In deze fantasie zit tenminste taalkundig, spraakkunstig, besef'. M.a.w.: hier begrepen de *Joden* tenminste, dat het woord: 'ik ben koning *geweest*', niet is te handhaven in den *letterlijken* zin, als men het verandert in dezen zin: ik *ben nòg* koning (wanneer is Salomo opgehouden koning te zijn? Bij zijn leven nooit).

En als er dus menschen zijn onder de gereformeerden (die daarin trouwens *heel oude* en *orthodoxe* schrijvers volgen) die gelooven, dat de Prediker na Salomo's dood geschreven is, en dat dit boek opzettelijk zijn inhoud aan den *gestorven Salomo in den mond legt* (een heel gewone taalfiguur), zoodat als 't ware de *geest van Salomo* sprekend ingevoerd wordt, moet dan later iemand komen verzuchten: ze nemen het dus zoo letterlijk niet?

Neen, waarde anonymus, ze nemen het dan *juist erg letterlijk*. Maar *U* hebt de kwestie van den letterlijken zin van Pred. 1:12 nog nooit gezien, hoewel het jaar 1875 al wat heel lang achter ons ligt. Maar als *U* nog niet hebt nagedacht over wat er letterlijk staat, moet *U* anderen, die het wel doen, niet beschuldigen, dat ze het nalaten. Alleen bij *U* ligt *hier* de nalatigheid.

Zondvloedverhaal en 'Schriftaanranding'?

Ernstiger dan alles, wat tot nu toe geciteerd werd, schijnt wat de auteur van de bestreden brochure zegt over Dr Kuypers opvatting van het zondvloedverhaal. Hij geeft een - zeer onvolledig - citaat uit Dr A. Kuypers 'Gemeene Gratie' en komt dan met de beschuldiging, dat Dr Kuyper blijkens zijn opvatting van het zondvloedverhaal aan '*Schriftaanranding*' doet; een klacht, die door de repetitie van het bijvoeglijk naamwoord '*schrikkelijk, schrikkelijk*' wordt aangedrongen.

Hoofdzaak is dan, dat Dr Kuyper de mogelijkheid aanneemt, dat de zondvloed niet over HEEL den aardbol gegaan is. De schrijver der anonieme brochure meent, dat de Bijbel geen andere opvatting toelaat, dan dat over HEEL den aardbodem, Azië, Australië, Europa, Amerika, Afrika, het water heengegaan is. Als hij ook maar één bepaald grondgebied niet onder het water zou hebben zien staan in ZIJN constructie van het verhaal, zou hij over Dr Kuypers drempel heengekomen zijn en zouden dus zijn uitroepen: 'schrikkelijk, schrikkelijk' op hem zelf weer neerkomen.

Ja, *al was het maar een vierkante meter!* Want hij houdt zich aan de uitdrukking: *alle bergen onder den ganschen hemel onder water*. Hier blijft geen vierkante meter over. *Stel eens*, dat Dr Kuyper het in zijn hoofd gehaald had, sympathie te betuigen met de poging van den Jezuiet A.R.P. Jacob Bonfrère, om zijn opvatting, dat Henoch, na zijn 'wegneming' toch ergens gebleven moest zijn - op aarde - en dat toch de zondvloed HEM tenminste niet kon hebben bedolven, en dat dus waarschijnlijk het kleine stukje grond, dat zijn aardsch 'paradijs' was, waarschijnlijk door de wateren zal gespaard zijn (zooals b.v. de wateren van de Roode Zee en van den Jordaan plaats maakten voor het volk Israel), te rijmen met de Schrift, dan zou *ook dàan reeds* Dr A. Kuyper met den Jezuiet door hem veroordeeld *móeten* worden, al was de poging tot bewaring van den vrede met de Schrift nog zoo duidelijk *als hier toch wel blijkt*, in deze overigens grillige fantasieën.¹⁾

Laat ons eens zien.

Om te beginnen, moet tot onzen anoniemen aanklager van Dr A. Kuyper het verwijt gericht worden, dat hij de kwestie noodeloos opblaast en *verschillen in het leven roept, die Dr Kuyper met hem niet heeft*. Hij vraagt, met vette letter, welke 'schrikkelijke' (alweer!) gevolgtrekkingen hier voor de hand liggen. En noemt dan allereerst, dat, bij handhaving van Dr Kuypers opvatting, óók ruimte blijft voor de mogelijkheid, dat, evenals wilde dieren, zoo ook *menschen* in het leven kunnen gebleven zijn. En dan draaft hij verder. 'Dan', zoo heet het, 'dan zijn Noach en de zijnen niet alleen gespaard, maar nog velen met hem. Dan is het menschelijk geslacht na den zondvloed niet alleen uit Noach opgebloeid. Dan verliest Gods verbond met Noach zijn kracht'.

Het is dramatisch genoeg, zoo men ziet.

Maar de nuchtere werkelijkheid is, dat Dr Kuyper aan al die renpaarden eener overprikkelde fantasie bij voorbaat de pees heeft doorgesneden, toen hij uitsprak, dat zijn dilemma was: òf heel de aardbol bedekt, òf alleen het '*bewoonde gedeelte*' (Gem. Gr. I, 45). De 'bewoonde streek' is dus volgens hem in ieder geval 'geheel onder de wateren bedolven' (46). Een eventueel dispuut over de vraag, of misschien een deel van den wereldbol droog bleef, wordt door Dr Kuyper dus bij voorbaat reeds beperkt tot 'de(n) andere(n) kant van onzen aardbol, dien we nu *Amerika* noemen', en dien Dr Kuyper zich blijkbaar door menschen in de Noachietische periode niet bewoond denkt (46). Heeft Dr Kuyper, om nu maar alleen bij de Gemeene Gratie te blijven staan, niet *uitdrukkelijk geleerd*, dat *heel de tegenwoordige* menschheid is opgebloeid uit Noach en uit hem *alleen*, en dat heel Adams kroost in den zondvloed is verdwenen, met uitzondering alleen van Noachs 'acht zielen'? Lees Gem. Gr. deel I, bl. 9, en ge hebt genoeg.

Nog verder gaat de klacht. 'Wat', zoo vraagt onze brochure-

1) Zie Pentateuchus Moysis Commentario Illustratus, Antwerpen, 1625, bl. 143.

schrijver, 'wat blijft er dan' (op Dr Kuypers standpunt) 'over van Gods duren eed, waarvan we in Jes. 54:9 lezen? *Want partieele watervloeden zijn er nog zoo dikwijls geweest*'. Maar dat is weer *de kwestie vertroebelen*. Want Dr Kuyper wijst heel die idee van een 'partieelen watervloed', die met andere later intredende rampen op één lijn zou staan, of kunnen staan, nadrukkelijk af, en noemt een dergelijke 'duiding' van het Noachietisch verbond zelfs 'GODE-ONWAARDIG!' (I, 16).

Het komt niemand toe, Dr A. Kuyper peuterzieke raadseltjes op te dringen, waarover zijn breede en vooral Schriftgetrouwe geest zou lachen. Moet men nu vergeten gaan, dat Dr Kuyper zelfs de *noordpool* en de *zuidpool* in den zondvloed betrokken acht (I, 85), en dat hij met zooveel woorden afwijst de idee, alsof de zondvloed 'een eenvoudige wolkbreuk of sterke plasregen' zou geweest zijn? Want voor hem is het 'een geheel exceptioneele verschijning in den dampkring geweest', ja zelfs een catastrofe, die bergen en heuvelen *ontwrichtte, en erger* (Gem. Gr. I, 84). Is dit duidelijk genoeg?

En waar *Gods eed uit Jesaja 54:9 blijft*? Maar moet men *dàt* nog aan Dr Kuyper vragen, aan Dr Kuyper, die er telkens weer op terugkomt met kracht en klem? Men behoeft de hier geciteerde plaatsen maar na te slaan...

Er is nog meer. De schrijver van het anoniem geschrift maakt het zich wat heel gemakkelijk, door van de bewijsplaatsen, die Dr Kuyper aanhaalt tot *steun* van zijn gevoelen, er maar *één* te releveeren, en de andere kalmpjes weg te laten. Ik geef hem toe, dat het niet veel zegt, dat in Johannes 12:19 door 'joodsch-kerkelijke overheden' gesproken wordt van '*de geheele wereld*', die Jezus, volgens hen, zou navolgen; want inderdaad, dat zegt, op zichzelf genomen, nog niet veel omtrent de vraag, of soms de *Bijbel zelf* wel eens spreekt van 'heel den aardbodem' terwijl hij dan feitelijk bedoelt: een *deel* van den aardbodem.

Maar waarom laat de verklager van Dr Kuyper de andere plaatsen weg, die deze noemt? Waarom Joh. 21:25 en Klaagliederen 4:12 niet genoemd? *Dáár* spreken toch geen 'joodsch-kerkelijke overheden'?

Trouwens, er is geen sprake van, dat met die enkele 'teksten' de kwestie uitgeput zou zijn. Kom aan, gij die Dr Kuyper, den bouwer van ons gereformeerde leven, beschuldigt van *Schriftaanranding*, omdat hij het historisch gezag van de uitdrukking 'de geheele aardbodem'¹⁾ bestaanbaar acht met de bewering, dat mogelijk een deel ervan bedoeld is, - *meent gij het consequent*? U zegt: ja? En misschien wijst U op de uitdrukking: 'alle hooge bergen, die *onder den ganschen hemel zijn*'? (7:19). Goed. Als ge dan niet gelooft, dat er uit *alle* volken, die de antieke wereld bewoonden, joodsche representanten op het Pinksterfeest waren, dan zijt ge een Schriftaanrander, volgens uw eigen gedachtengang

1) Goed gelezen staat die uitdrukking nergens. Men leidt hem af uit verzen als Gen. 7:19. Maar we redeneeren er maar eens over met den man der consciëntiekreet mee.

(Hand. 2:5). Dan moet ge, op straffe van verlies van Uw naam als Schriftgeloovige, ook vaststellen, dat er geen volk in de wereld is, dat niet voor Abrahams zaad gesidderd en gebeefd heeft (Deut. 2:25). Maar wanneer gijzelf den bijbel zóó niet leest, waarom oordeelt ge Dr Kuyper, die hetzelfde doet als gij, doch het alleen maar wat eerder begrepen heeft? Waarom moet men wél aan de (trouwens heel gewone) taalfiguur van de hyperbool¹⁾ denken, als er sprake is van 'VOLKEN' onder den ganschen hemel, maar zulk een gedachte als *Schriftaanranding* brandmerken, wanneer er sprake is van 'BERGEN' onder den ganschen hemel? (Genesis 7:19). Is dat ernstig? En - eerlijk?²⁾

Kan het woord '*onder den ganschen hemel*' niet bedoeld zijn in den zin van: onder den hemel, die zich welft *boven de bewoonde wereld*? Spreekt er weer iemand van 'geslepen redeneeringen'? Maar laat men dan eens lezen - orthodoxe commentaren naast zich - ter min of meer duidelijke illustratie, wat er staat in Deut. 4:19; Pred. 1:13; 2:3; Daniël 7:27, 9:12 (wel eschatologisch bedoeld, of retrospectief, maar telkens *in samenhang met de woonplaats der menschen*).

Spreekt men *nòg* van 'geslepen redeneeringen'? Maar waarom zou men die dan óók niet zoeken achter de *Septuagint* (de grieksche vertaling van het Oude Testament), die het woord '*gansche*' in de uitdrukking 'alle hoge bergen onder den *ganschen* hemel' *niet eens heeft gelezen, en dus ook niet vertaald*? Wie wat van die Septuagint afweet, *rekent* met zoo iets toch altijd, als het erop aankomt, *te weten, welke lezing de oudste is, of wat de tekst bedoelt*.

Ten derden male: spreekt daar iemand *nòg* van 'geslepen redeneeringen'? Laat hem dan hebreeuwsch leeren; dan zal hij zien, dat het woord "*adamá*" (welk woord in onze Statenvertaling in dit verband door aardbodem is weergegeven, Gen. 6:7) vrijwel de meeste keeren aanduidt: zulk een deel der aarde dat in cultuur te brengen is, of reeds gebracht is. En volgens anderen zelfs nooit van de cultuur-idee te scheiden is. Men lette b.v. op Genesis 28:15. Daar luidt het: ik zal u wederbrengen in deze "*adamá*"; en daar beteekent het dus: een *land-streek*. Volstrekt niet: de aardbodem. Of - een ander voorbeeld - leest soms onze onbekende 'gereformeerde predikant' - stel, dat hij dienstdoend predikant is - des Zondags de wet, en dan nader het vijfde gebod, soms in dezen vorm: 'Eert uwen vader en uwe moeder, opdat uwe dagen verlengd

- 1) Beneden zal nog blijken, dat, als men aan de *bewoonde wereld* denkt (waarover straks), en den '*hemel*' zich voorstelt als *behoorende bij* die (bewoonde) aarde, aan een hyperbool in het geheel niet behoefte gedacht te worden. Gelijk in heel de brochure, beslis ik niets, maar vraag alleen: is het *Schriftaanranding*? Zie ook straks over de Septuagint.
- 2) Men lette ook op plaatsen als Deut. 28:25, 26, Genesis 41:57, 2 Kronieken 9:23, Zefanja 1:11, Job 37:3 en leze b.v. Ed. König, Hermeneutik des A.T. 1916, bl. 91; of (met voorzichtigheid): G.F. Wright, Wetenschappelijke Bijdragen tot bevestiging der oud-testamentische Geschiedenis (vert. C. Oranje, voorrede van Dr A. Kuyper), Rotterdam, Daamen, 1907, bl. 164 v.; enz.

worden op den *aardbodem*, dien de Heere uw God u geeft? Neen? Maar toch staat óók dáár het woord, dat in het zondvloedverhaal door 'aardbodem' is weergegeven. Zijn er soms leeuwen over den ganschen *aardbodem* verspreid? Neen? Maar in Jesaja 15:9 staat dan toch wel, dat ze over de rest van de "adamá' komen; en als men dat door aardbodem vertalen MÒET...

Het lust me niet verder te gaan; wie een hebreuwsch woordenboek heeft en het dan ook belieft te *gebruiken*(!), die kan meer plaatsen vinden, waar het woord "adamá' niets anders beteekent, dan *een klein stukje grond, in cultuur* gebracht. Feitelijk is de *mogelijkheid*, om aan dat hebreuwsche woord den uitgebreiden zin van 'aardbodem' te geven, *alléén te overwegen* in het zondvloedverhaal¹⁾. Daarom is het geen Schriftaanranding, maar eenvoudig een zoeken naar den alle gegevens tegelijk op hun plaats latenden zin, als men zich afvraagt: is hier nu de aardbol als *geografisch* begrip bedoeld, òf het door menschen in cultuur gebracht land? Een *cultuur-historische*, een anthropologisch-historische, grootheid dus? Zegt het niets aan den onbekenden schrijver, dat Ed. König in zijn kommentaar op Genesis wel de 6 scheppingsdagen opvat als gewone dagen, althans week-dagen, maar den *omvang* van den zondvloed, het overstromingsgebied, ongeveer op gelijke wijze duidt als Dr A. Kuyper deed, en dat dan, niet op grond van vooropgestelde meeningen, maar op grond van de exegese der woorden zelf?

Wij willen geen oogenblik ontkennen, dat de indruk, dien het bijbelsch verhaal wekt, deze is, dat de verdelging universeel is. Maar even sterk houden we staande, dat voor den bijbelschrijver de wereld slechts in zooverre als zij bewoond was, een historie had, en aan de menschen dier dagen bekend was, in aanmerking komt.²⁾ En het is wel wat heel vreemd, als de pers van de groep-Geelkerken, die zoo verheugd is met de verschijning der anonieme brochure, dit niet ronduit zegt; temeer, waar het zoo precies klopt met de opvattingen van Prof. Böhl, die in genoemde pers vrijwel zonder critiek doorgegeven werden in hetzelfde uur, waarin men deze brochure aangreep en te koop liet bieden. De man, die dit laatste deed, - ik bedoel niet het te koop bieden, maar het doorgeven van Prof. Böhl's gedachten - was Dr N.D. van Leeuwen; en die is dan weer de man, op wien Prof. Böhl zich beroept, om te bewijzen, dat het bijbelverhaal niet *bedoeld* heeft, met de 'aarde' hetzelfde

- 1) Over het woord "arets", gebruikt in Gen. 6:17, zwijg ik maar; ook dat beteekent tientallen keeren iets anders dan de (heele) aarde.
- 2) Reeds eeuwen geleden hebben joodsche theologen gezegd, dat de aarde hier moest gezien worden *in verband met de menschen, die erop woonden*. God werd door hen vergeleken met een koning, die zijn zoon (de menschheid) straft *in zijn voedster* (de aarde). (Strack-Billerbeck, Komm. op Matth., 965). Een gereformeerd theoloog zal niet gauw zeggen, dat dit nu het geding beslecht - want daar is nog het ernstig vraagstuk van den vloek in de natuur en de solidariteit van mensch en kosmos. Maar ik geef de opmerking slechts om te doen zien dat Dr Kuyper heusch geen nieuwlichterij zocht.

aan te duiden als onze natuur- en aardrijkskundigen dit in *wetenschappelijk dispuut* doen¹⁾. Het geval zou bijna nog komisch worden, indien de rechtvaardige ergernis niet den lach terugdrong.

Misschien, dat de christelijke gereformeerde dominee te Bunschoten thans geneigd is, niet meer te spreken van *'geslepen'*, doch van *'neocalvinistische'* redeneeringen. Voor dit geval wil ik, in het voorbijgaan, erop wijzen, dat de onder orthodoxe menschen nog al gangbare kommentaar van Patrik, Polus en Wels op Genesis, als hij toekomt aan de verzekering, dat de wateren *al de hooge bergen onder den ganschen hemel bedekten*, opmerkt:

'Ten tweeden, is dees vloed misschien *niet algemeen* geweest over de *gansche* waereld, maar *alleen* over de *bewoonde aarde*, daar eenige menschen of beesten waren; wijl dit ten volle kon beantwoorden, zoo aan de bewegende oorzaak van den vloed, namelijk 's menschen zonde, als aan zijn einde, de verdelging van alle menschen en beesten, die op de aarde leefde. En *dus kan men door den ganschen hemel verstaan die deelen van denzelfden, welke den bewoonden aardkloot overdekten*'.

Vermoedelijk gaat nu Dr Geelkerkens pers ook de jongelingsvereeningen waarschuwen tegen Patrik, Polus, Wels? Want zij is het immers eens met de aanklacht tegen Dr A. Kuyper als *Schriftaanrander*?

Wat mij zelf betreft, voeg ik aan het bovenstaande dadelijk toe, dat deze opmerking (van Polus) een oogenblik later door Patrik bestreden wordt, gelijk trouwens ook later gebeurt in denzelfden kommentaar, als de nieuwtestamentische teksten, die den zondvloed noemen, worden uitgelegd. Men ziet, goedkoop effect wil ik hier niet najagen. *Maar over die onderlinge tegenspraak gaat het niet*. Men mag *Dr Kuypers* opvatting, wat mij betreft, op exegetische gronden *óók* tegenspreken, zooveel men wil. *Slechts dit* wil ik zeggen: als Polus en Patrik genoegelijk *naast elkaar* werken en hun beider opinies naast elkaar ter overweging worden aangeboden, dan blijkt:

1e. dat de samenwerking van deze twee op dit punt uiteengaande theologen bleef bestaan;

2e. dat dit kon, omdat wèl een *exegetisch* verschil hen op dit punt tegenover elkaar stelde, maar geen afstand hen scheidde als van 'Schrift-geloof' en 'Schrift-aanranding';

3e. dat Patrik zelf reeds toegeeft, dat *'sommigen onder de ouden'* reeds zoo leerden, als hier Polus doet, en dat ze, als hij schrijft *'nu nog navolgers hebben'*.

Ik zeg het maar even, omdat we anders weer van Kuyper als neocalvinist hooren.

1) In *precies denzelfden tijd* ventileerde in *Woord en Geest* Dr v. Leeuwen de ideeën van Prof. Böhl over *Exodus*, en juichte het blad, omdat Dr Kuyper *Schriftaanrander* heette, omdat hij op een enkel punt Böhl's *Genesis* raakte en BEWEERDE, WAT DR VAN LEEUWEN WILDE! Maar God is een God der *waarheid*.

Ja, men kan wel met ijzerbeslagen voeten door den bijbel lopen, zeggende: daar staat toch maar: *de heele aarde?* Zeker, zeker. Het staat er ook van de droogte en den dauw, ten dage van Gideon, toen hij het vlies op den bodem lei, wachtende op zijn teeken. Toen was er ook 'droogte' en 'dauw' 'op de gansche aarde'. Maar de Kanttekenaren hebben, inplaats van Amerika, Australië er bij te halen, al gezegd, dat dat nu beteekende: de omgeving ten naasten bij.

Maar we zullen den man der bezwaarde consciëntie laten uitspreken. Hij zegt: maar er staat dan toch maar: 'Ik zal van den aardbodem verdelgen *al wat Ik gemaakt heb*' (Gen. 7:4). En hij voegt er aan toe: '*Dus ook de verscheurende dieren*'. Klaar is hij, en de colporteurs zijn het ook. Maar *er is ook nog een grondtekst*. Daar staat een woord: '*jekoem*', dat vrij onzeker te vertalen is: 'alle *bestand*, dien ik gemaakt heb'? König vertaalt: het gansche bestand, dat ik gemaakt heb, zal ik verdelgen. Een oud woordenboek (Waterman, Beredeneerd Hebr. en Chald. Nederd. Wrdbk 1859) geeft de vertaling: het vaste, duurzame bestaan (n.l. der aarde) in levende wezens; en zegt: '*welligt*: het levende'. Een en ander klopt volmaakt met Dr Kuyper: geen exemplaren tellen, maar het systeem, het organisme, het schema, der geordende dingen aangegrepen achten, *dát* moet men doen, als men de katastrofe van den zondvloed zich eenigermate indenken wil. Heel het woord 'jekoem' komt, behalve in het zondvloedverhaal (7:4, 23) *nog maar één keer* voor in den bijbel, n.l. in Deut. 11:6, waar ons gezegd wordt, dat Dathan en Abiram door de aarde verslonden zijn met hun gezinnen, tenten, en met heel den *jekoem*, die 'in hun voeten', achter hen aan(?), is (komt?). De een denkt hier aan hun levende have, de ander aan hun dienstpersoneel, de derde aan iets anders¹⁾. Schrijver dezes zou nu tot zijn collega in het predikantschap willen zeggen: collega, ik ben geen hebraicus, misschien wilt U goedvinden te verklaren, dat U het ook niet bent. Maar als U dan ten overvloede verklaart, dat Uw brochure '*zonder pretentie*' geschreven is, kom, laten we dan niet Dr Kuyper om 'schrik-

1) De Septuagint heeft in Genesis 7:4: *anastêma*, maar in Deut. 6:11: *hypostasis*. En Calvijn heeft in Genesis 7:4 *omnem substantiam*, en verklaart het door: *quidquid vivit ac viget*; doch in Deut. 11:6 *substantia* (*quae erat in pedibus eorum*). Zelfs geeft *Mandelkern*, *Concordantie*, naast de proeve van vertaling, die terecht komt bij '*quidquid vivit in terris*' (al wat op aarde, in de landen, leeft) ook nog deze vertalingen: *populatio*, bevolking, en: *domesticum animal*, levende have. En bij Chr. Cartwrigth, *Electa Thargumico-Rabbinica, sive Annotationes in Genesin*, Londen, 1648, bl. 70, lezen we zelfs de vertaling '*anastasin*'. Ja, wat die oude joden betreft, er zijn er onder hen, die bij het woord 'jekoem' denken aan datgene, wat op de aarde *bestand* had, natuurlijk; maar ook aan de *bewoonde wereld* (jekoem, oi-koem-enê); zelfs aan *Kain*, die opstond (koem) tegen Abel (Strack-Billerbeck, *Komm. Matth.*, 965). Men ziet, dat iedereen het nog niet zóó gauw klaarspeelt met het woord 'jekoem' als de anonieme brochureschrijver en zijn aanbevelers. Maar voor de pers van Dr Geelkerkens vrienden beteekent dat allemaal niets.

kelijke' Schriftaanranding veroordeelen, omdat hij een woord, dat König anders vertaalt dan Oort, en Oort weer anders dan Keil, en Keil weer anders dan Böhl, en deze weer anders dan de Kantteekening, en deze weer anders dan de Septuagint,... enzoovoort, ik herhaal, omdat hij zulk een woord een weinig anders opvat dan U, die - is de onderstelling niet te stout? - misschien er nog nooit op gelet hadt?

En wat Genesis 6:7 betreft, ook hier hangt alles weer af van de opvatting van het woord 'aardbodem'.

Men ziet: er valt nog wel wat te praten over de kwesties, die door den criticus van de 'mannen van Assen' met een handgebaar tot beslissing gebracht zijn.

Om ons niet van hem af te maken, zullen we evenwel nog een en ander aan den onbekenden schrijver vragen.

Hebt gij er bezwaar tegen, onbekende predikant, te gelooven, dat er in het nog niet gecultiveerde deel der aarde, misschien nog wel roofdieren bleven leven, waar het Dr Kuiper dan speciaal om te doen is (en dat *juist, om óók aan wat de bijbel daarvan zegt, ten volle recht te laten wedervaren*)? Ge zult misschien zeggen: ja ik, want er staat toch maar: *het einde van alle vleesch is voor Mijn aangezicht gekomen* (Gen. 6:13). Zeker, het staat er. Maar, *ten eerste*, is het nog de vraag, wat het woord 'einde' hier beteekent. Misschien: de dood? Maar de Septuagint heeft: '*kairos pantos anthroopou*'; en die schijnt het dus op te vatten als: de *termijn*, die aan 'alle vleesch' gesteld is, is gekomen: de termijn, die de tot dien dag toe gegeven ordening van het wereldbestel zou omkeeren¹⁾. Maar dan voorts: laat nu dat 'einde' eens weg. Beteekent 'alle vleesch' bij U vast en zeker: alle dieren, alle menschen, roofdieren ook (alleen de visschen niet)? Maar dan moet ge den bijbel eens nagaan. 'Alle vleesch', dat kan beteekenen, natuurlijk óók: alle schepselen (Ps. 136:25), maar voorts eveneens:

1e: de *menschen, zonder de dieren*. Bewijs reeds in het zondvloedverhaal zelf: Genesis 6:12, vergelijk de kantteekening; en voorts: Jes. 40:6(?); Jeremia 25:31, Zach. 2:13 (hebr. tekst 2:17);

2e: 'alle *soorten* van menschen' (Kantt. op Ps. 65:3);

3e: alle *tot God gebrachte* menschen, in onderscheiding van de goddeloozen, dus, voor wie tellen en rekenen wil, slechts een deel der eerst geschapen menschen, Jes. 66, het laatste vers;

4e: een *deel* van de menschen: Joël 2:28 (hebr. tekst 3:1);

5e: de totale *inwonerschap* van een bepaalde *landstreek*, of *district*, Jeremia 12:12;

1) Dat het hebr. woord, hier gebruikt, deze beteekenis kan hebben, en volstrekt niet altijd 'dood' beteekent, blijkt zeer duidelijk uit Gen. 4:3; 8:6; 16:3; 41:1; en zoo voort; Esther 2:12, Job 6:11 (termijn, rest, uitzicht), Jeremia 51:13 (volstrekt geen exemplarisch-algemeene verdelging, hoofd voor hoofd), Ezechiël 7:2, Amos 8:2 (idem), Klaagliederen 4:18 (Kantt.: gewisse teekenen en voorboden), en zoo voort.

6e: de *dieren* in tegenstelling van de mensen: Genesis 7:21.¹⁾

Zóó eenvoudig is de keus uit alle mogelijkheden dus niet. En het is, zacht gezegd, lichtvaardig, hier te beweren, dat Dr Kuyper, als hij één *mogelijkheid* kiest uit de vele, *die de bijbel hem zèlf openlaat*, geen ernst maakt met den eisch, dat de Schrift zelf gronden moet geven voor eenig exegetisch resultaat van den Schriftonderzoeker.

Dan waren de Kanttekenaren voorzichtiger.

Ja, de Kanttekeningen der Statenvertaling.

Het zou dwaasheid zijn, daarop acht te geven, indien de kwestie, die ons hier bezighoudt, in hun dagen nog nooit aan de orde gesteld was. Wie evenwel de oude commentaren op Genesis van voor 1630 eens nasuffelt, bemerkt, dat de kwestie allang bestond. Zelfs op 2 manieren.

a. Sommigen redeneerden in den boven aangegeven zin: dat de aarde slechts als *bewoonde wereld* in aanmerking kwam (anthropologisch); zoodat de uitdrukking 'de hooge bergen onder den (ganschen) hemel' moest gezien worden onder het licht van saamhoorigheid van 'hemel en aarde'.

b. Anderen, onder wie vooral Cajetanus telkens weer aangetroffen wordt in die oude commentaren, lieten wel de kwestie van: 'een-deel-dan-wel-het-geheel-der-aarde' buiten bespreking, maar *zij* dachten een beetje anders over het woord '*hemel*'. Voor hun begrip was de 'hemel' de '*midden-hemel*'; ze beweerden dan voorts, dat lagere bergen onder dien midden-hemel bleven staan, maar dat *hoogere bergen hun kruin er boven uitstaken*; zoodat dan 'ruimte' werd gelaten voor het gevoelen dat b.v. de *Olympus* van den zondvloed niet aangeraakt werd.

Knappe theologen, als de voor de bijbelvertaling gedeputeerden der Dordtsche Synode waren, zullen zij van het bestaan der kwesties natuurlijk afgeweten hebben. Temeer, omdat de vraag opkwam, *of het oude paradijs ook weggespoeld was*. (Vergelijk boven, wat van Henoch gezegd werd.)

En nu is het opmerkelijk, hoe voorzichtig ze zijn. Om te beginnen, zeggen ze *geen enkel toelichtend* woord bij Genesis 7:19 (bergen onder den ganschen hemel). Dat is opmerkelijk, omdat zij deze of een dergelijke uitdrukking *wèl* verklaren in andere gevallen, Deut. 4:19; Pred. 1:13; Dan. 7:27; Hand. 2:5; Joh. 12:19; Joh. 21:25; Deut. 28:25; Gen. 41:57; 2 Kron. 9:23, enz.). Men kan zeggen: het ontbreken van

1) Hoewel de joodsche rabbijnen herhaaldelijk wijzen op den term '*alle vleesch*' komen ze toch hier en daar tot het stellen van uitzonderingen. Sommigen meenden uit Num. 21:33 en Gen. 14:13 (een, die ontkomen was, n.l. van den zondvloed) te moeten afleiden, dat Og, koning van Basan door den vloed gespaard was. Anderen namen hetzelfde aan van den berg Gerizim (Ezechiël 22:24), of van het land Israëls (op grond van denzelfden tekst). Zij meenden, dat het olijfblad, dat tot Noach gebracht werd, uit het land Israël kwam. Zie weer Strack-Billerbeck op Matth., 965, 549, 841). Ook hier weer een poging om alle gegevens *tegelijk* te erkennen. Te ver, of liever, verkeerd gedreven, en onjuist; maar iets anders dan Schriftverwerping.

eenige toelichting bewijst, dat ze het alles heel gewoon vonden. Maar, afgedacht van wat ik al zei, hoe vaak lichten de Kanttekeningen niet toe, waar wij, eigenwijze menschen, het volmaakt overbodig vinden?

En als ge eenmaal let op die voorzichtigheid, dan treft ze u meer dan eens. Als zij in Genesis 7:14 zien staan: 'al het gedierte', dan verklaren zij: 'dat is, *allerlei*; gelijk ook in het volgende *en elders meer*'. En zij vervolgen: 'Versta dan niet elk bijzonder *gedierte*, maar van al de *soorten* der gedierten, hier vermeld¹⁾, een zeker *getal*, tevoren uitgedrukt, vers 2'. Zij gaan zelfs IN DEN TEKST het hebreuwsche 'al' vertalen door '*allerlei*' (vs 14).

Ja, die stem der Kanttekenaren is duidelijk genoeg. Naar hun opmerking, dat het woord 'alle' in het zondvloedbericht meermalen moet verklaard worden als '*allerlei*', wijzen ze heen ook bij Gen. 6:19. Van al wat leeft, van alle vleesch, moet in de ark komen, staat er; maar de Kanttekenaren expliceeren: 'dat is: *van allerlei* levende, aardse dieren'. Noach moet nemen van alle spijs, die gegeten wordt, ook voor de dieren; maar de Kanttekenaren verklaren: Dat is *allerlei*... (Gen. 6:21). Wanneer de Kanttekenaren in Gen. 7:2 stuiten op het woord 'alle rein vee', dan verwijzen ze naar *Leviticus 11*. Zoekt ge daar hun woord eens op, dan staat daar, op Lev. 11:2, nuchter, het volgende: 'Het hebreuwsche woord is hier in het algemeen genomen'. In hetzelfde verband verwijzen zij naar Genesis 1:26. En ook naar Genesis 6:7 en 20. Daar ziet ge als hun meening verkondigd, dat 'niet alleen het tam, maar ook het wild gedierte' in de verdelging en de bewaring deelen zal; het heet allemaal 'vee'. De combinatie nu van elk apart gegeven met alle andere saam, laat dus ruimte voor de mogelijkheid, dat de Kanttekenaren met opzet geen besliste keuze deden uit de verschillende mogelijkheden van zondvloedverklaring, waarmee de geleerden van hun dagen zich reeds van overlang bezighielden. Men zou moeten knoeien om uit het samenstel van de Kanttekeningen af te leiden, dat het zoo nu zeker en gewis *is*. Eerder krijgt men den indruk, dat ze over de onderhavige kwestie geen scherp gevormde meening hebben willen uitspreken, en dat ze ook de kwesties niet opzettelijk behandeld hebben. Maar het is mij *dáárom* niet te doen. Het gaat er om, *voorzichtigheid* in de exegese te ontdekken, en te constateeren, dat zij, 3 eeuwen terug, verder waren dan de onbekende leverancier van copie aan de heeren Dr J.G. Geelkerken en Ds H.C. van den Brink en Ds E.L. Smelik en Mr W.A. Vrolijk en wie meer in publieke vergaderingen of in een blad zich aan deze brochure hebben gehecht. Als de Kanttekenaren in Gen. 8:9 lezen: 'de wateren waren

1) Let op den term 'gedierte' (niet: dier), en op deze verklaring, *gegeven, terwijl in den tekst 'EN' blijft staan*. (Ik zeg dit zonder Hebr. 12:20 of Lev. 5:2, te vergeten). E. König heeft inplaats van het 'gedierte' der Statenvertaling: *wild*. Hoofdgroepen zijn dus: wild, vee, kruipend gedierte, gevogelte. Vgl. Kantt. op Gen. 6:7, 20; 1:26 ('wild' onder 'vee', 'behemá', begrepen).

op de gansche aarde, en ze verklaren dit aldus: *'op de vlakke der omliggende landstreek'*, och neen, dan triumfeeren we hier niet mee, want wie wil, kan opmerken, dat het *tekstverband* hen tot deze explicatie drong. Wie het vergeten mocht, dien noodig ik zelfs uit, dit wel te bedenken, want als ik dat verdoezelde, zou ik ook tegelijk negeeren de allesbeheerschende omstandigheid, dat Dr Kuyper heel zijn redeneering ook heeft opgezet uit oorzaak van het *tekstverband* (hij wilde Genesis 9:5 tot zijn recht doen komen). Het zou trouwens niet eerlijk zijn.

Maar twee dingen merk ik op:

a. Indien dus de uitdrukking *'de wateren waren op de gansche aarde'* zóó in *lokalen* zin bedoeld KÀN zijn (landstreek, 'arets), dan is omtrent de vraag, of de term *'de gansche aarde'* elke gedachte aan partieele aardoppervlakken bepaald uitsluit, ten gunste van Dr Kuyper beslist, volgens de Kantteekeningen. Zal men dan Dr Kuyper noemen een Schriftaanrander? Kom, laat ons niet doordraven...

b. Indien de Kantteekeningen hun exegeese, b.v. over het aantal der in de ark opgenomen dieren en voedingsmiddelen blijkbaar o.m. ook laten beheerscher door de vraag, of in die kleine ruimte alle dieren (die immers geen 'winterslaap' deden, 6:21) plaats konden hebben - waarom anders de exegeese alles = allerlei?¹⁾ en dan tevens zich beijveren om het eene gegeven met het andere te verbinden, en zich in alles te binden aan de vraag, wat het gezag der Schrift, *vooropgesteld*, gebiedt te aanvaarden, moet men dan Dr Kuypers nagedachtenis achtervolgen met de bijvoeglijke naamwoorden, die ik nu maar niet meer repeteeren zal?

Schrijver dezès wil ten overvloede nog wel verklaren, dat hij persoonlijk het volstrekt niet eens is met de opvatting van Dr Kuyper, volgens welke Genesis 9:5 (de 'ordinantie', die den mensch beschermt tegen het wilde gedierte) zijn exegeese van het zondvloedverhaal zou *noodig maken*. Zijns inziens heeft Dr Kuyper hier onnoodig verband gelegd, tusschen wat God *na* den vloed (in profetisch woord) tot Noach zei en wat *door* den vloed al of niet ontwricht en vernield is. Maar, het is niet de vraag, of Dr Kuyper zich al eens vergist, en het is ook de vraag niet, of de synode van Assen zich al eens vergist, en het is ook de vraag niet, of Dr Geelkerken zich al eens vergist. Wie vergist zich niet? *Het is de groote vraag, of de regelen, die men zich voorhoudt bij de nadering tot de Schrift, met het gezag van den bijbel zelf bestaan-*

1) Er zijn er, die het woord *'alle'* in 7:14 *herleiden tot het woord 'alle'*, gelijk dat voorkomt in 6:19, 20. Zoo b.v. *Kaulen* in Wetzer & Welte's Kirchenlexicon; een man, die opkomt vóór de *algemeenheid* van den vloed, en zich van de door Dr Kuyper, deels ook van de door mij hier aangehaalde teksten, niets aantrekt. Een man dus, naar het hart van den auteur van den 'consciëntiekreet'. Maar als de Kantteekenaren nu hetzelfde willen - zooals het schijnt - dan laat hun voorzichtig 'allerlei' JUIST in 6:19 ruimte voor de mogelijkheid, dat soorten, die ons thans bekend zijn als afzonderlijke groepen, niet in de ark kwamen. Sluit men de mogelijkheid van nieuwe schepping of evolutie uit, dan ligt een partieele vloed voor de deur, om zoo te zeggen.

baar zijn. Het is de groote vraag, of men zich boven den bijbel stelt, en aan zijn eigen 'inzicht' *normen* ontleent, om dat eigen inzicht te laten decreteeren, wat de bijbel alzo KAN zeggen, en MAG zeggen - *dàn wel*, of men zich *onderwerpt aan den bijbel zelf*, en ook eigen inzicht daaraan gevangen geeft, - en in alle gevallen, waarin men niet weet, wat de bijbel bedoelt, eerlijk zegt: ik weet het niet, maar ik schort liever mijn conclusie op, als het moet tot na mijn dood, dan dat ik in mijn haasten zou zeggen: het kan niet zijn, wat daar staat, en daarom zal ik het maar eens naar mijn hand zetten.

En *hier* raken we de groote vraag, welke houding tegenover de Schrift Dr Kuiper als 'man van Assen' inneemt in tegenstelling met de 'mannen van niet-Assen'. Maar dat komt later aan de orde.

Dat komt later aan de orde, zeg ik. En als ik daarom thans voorloopig van het zondvloedverhaal afstap, dan vat ik hetgeen hier tegen de anonieme brochure gezegd werd, of te zeggen is, in deze punten samen:

1. aan Dr Kuiper worden 'Schriftuurlijke bewijzen' ontzegd, maar dit is de zaak op haar kop gezet; want Dr Kuiper *had geen bepaalde stelling* (hij had slechts een 'vermoeden', bl. 46, en sprak van 'allicht niet heel onze aardbol', bl. 58). Hij beweerde slechts, dat bepaalde Schriftgedeelten niet *dwingen* in één of andere richting;

2. van de 'Schriftbewijzen' heeft de anonieme auteur deels geen nota genomen, deels op den klank af maar wat beweerd;

3. hij heeft Dr Kuipers dilemma nooit zuiver gesteld;

4. zijn eigen voorstelling der dingen kan geen enkel Schriftbewijs tot steun oproepen;

5. wat Dr Kuiper mogelijk achtte, is volstrekt niets nieuws;

6. het verschil tusschen Dr A. Kuiper en dezen naamloozen criticus loopt *alleen* over den *omvang*, het *gebied*, van den vloed; en ook over het *getal* van de daarbij ter sprake gebrachte schepselen; maar IN GEEN ENKEL OPZICHT heeft het ook maar *iets* te maken met de vraag: was het *werkelijkheid of niet; hoogere of lagere werkelijkheid; mythe, inkleeding of historiebericht*; omdat Dr Kuiper *in elk opzicht de heel-gewone werkelijkheid aanvaardde*, zelfs niet alleen in den grooten cirkel van noordtot zuidpool, maar ook in details als b.v. de opsluiting en de uitlating der dieren in en uit de ark (bl. 46);

7. daarom is het ook geheel *te onpas*, door en door *onwetenschappelijk*, en werkt het *verwarrend*, als de anonieme schrijver (bl. 21) Dr Kuiper in dit verband beschuldigt van het 'oneigenlijk' opvatten van Schriftgedeelten. Want het debat over 'eigenlijk' of 'oneigenlijk' heeft *in het verband van de kwestie-Geelkerken-Assen* een heel ANDERE wending genomen, wijl het *daar* ging over een 'historische' werkelijkheid in het vlak van ons menscheijk, tijd-ruimtelijk leven, *dàn wel* over een hoogere werkelijkheid. *Van zulk een dilemma is bij Dr Kuiper geen sprake*;

8. Dr Kuiper kwam tot de nadere overweging van een en ander alleen door den drang, om *alle Schriftgegevens tegelijk* tot hun recht te

doen komen, en hij kwam niet tot zijn opvatting om redenen *buiten de Schrift* gelegen, al achtte hij zijn opvatting, ACHTERAF (!!!) wel *bevestigd* uit buiten-bijbelsche gegevens (fossielen, hoogte der bergen, de constructie van het verhaal, zoodra men het zich concreet voorstelt);¹⁾

9. daarom heeft de anonieme predikant Dr Kuyper onrecht gedaan, de vergelijking met Assen door en door scheef getrokken, en van de kernvragen van zijn onderwerp niets begrepen, zelfs geen ernstige studie gemaakt.²⁾

Over het water van den Nijl.

Thans krijgt prof. Dr A. Noordzij een beurt van onzen onbekenden feilentooneenden vriend. Hij heeft in Prof. Noordzij's 'Gods Woord en der Eeuwen getuigenis' gelezen wat de auteur zegt over de plaag, die in Egypte, volgens bijbelsch bericht (Exodus 7:14-25) het water van den Nijl in bloed veranderde.

Let nu eens op zijn redeneergang.

Eerst geeft hij toe, dat Prof. Noordzij vooropstelt, dat de plagen van Egypte in het algemeen verschijnselen van *bovennatuurlijke* orde zijn, *wonderen*. Het heeft evenwel den schijn alsof de onbekende schrijver zóó gretig naar de aanklacht komt, dat hij over dit *allesbeheerschende* punt haastig heen loopt, en er eigenlijk alleen fatsoenshalve melding van maakt. Natuurlijk zullen wij, zoodra we den schrijver bij name kènnen, niet aan opzet hebben te denken. Feit is evenwel, dat Prof. Noordzij het bovennatuurlijk karakter der tien plagen veel *breeder* en *nadrukkelijker* vooropstelt, dan hier aan de lezers der naamlooze brochure vermeld wordt. Met nadruk worden al die plagen, dus ook de verandering van het water in bloed, genoemd: 'daden, die *buiten de werkingssfeer van den mensch* vallen en getuigen van een *souverein heerschen over de machten der zichtbare wereldorde*'. Achter den mensch, Mozes, die de teekenen uitricht, 'staat inderdaad des *Heeren macht*.' En dan vervolgens: 'De bewering, dat die plagen *niets anders zijn dan natuurverschijnselen*, die - zij het dan ook niet in die mate - ieder jaar in Egypte kunnen worden aanschouwd, is *niet in overeenstemming* met hetgeen de gewijde schrijver heeft willen zeggen'.

Over deze duidelijke, principieel het standpunt afbakenende, uitspraken

- 1) Wat die fossielen betreft, dit is geen 'te hulp roepen van de wetenschap' geweest, zooals in de door ons bestreden brochure beweerd wordt. Gereformeerde wetenschap knoeit niet met feiten; feiten kunnen *aanleiding* zijn tot nader onderzoek van de Schriftgegevens en hun bedoeling. Scheef loopt het eerst, als wat men *houdt* voor het 'feitenmateriaal' ons tot *maatstaf* in de Schrift-aanvaarding of -verwerping wordt. Hiervan is bij Dr Kuyper geen sprake.
- 2) Zie voorts nog The Catholic Enc. ('de gansche hemel' correspondeert met de 'bewoonde aarde') London, IV; J. Nikel, in Kirchl. Handlexicon (partieele opvatting strijdt niet met den tekst van den bijbel) en zeer interessante litteratuur-vermelding b.v. in Jewish Encycl.

wordt evenwel vluchtig heengelopen. Allen nadruk laat de criticus van de ‘mannen van Assen’ evenwel vallen op het feit, dat Prof. Noordzij *rekening houdt* met het z.g. verschijnsel van ‘den rooden Nijl’. De groote rivier van Egypte heeft in bepaalde tijden van het jaar door allerlei factoren van gewonen aard en door vermenging van het water met allerlei vuil en plantenresten een ‘modderige, roodachtige kleur’. En nu meent Prof. Noordzij, dat dit gewone verschijnsel, althans *voor een deel*, in de uitwendige vormen, die de plaag aangenomen heeft, te herkennen valt. Evenwel - en daarop komt het aan - niet zóó, dat de plaag daarin opgaat. Integendeel: het wonder ligt, bij de plagen in het algemeen, en dus ook hier in het bijzonder, hierin:

- a. dat het vernietigend vermogen verduizendvoudigd wordt;
- b. dat het Woord intreedt als allesbeheerschende, bevelende, scheppende of verwoestende kracht;
- c. dat het openbarings-karakter der teekenen duidelijk opviel.

Maar de anonieme beschuldiger van dezen met naam en toenaam genoemden hoogleeraar is verontwaardigd. Hij concludeert: er staat, dat het water in bloed veranderde; Prof. Noordzij zegt, dat het geen bloed was, maar alleen een bloedroode kleur had; dus: hij gelooft niet wat er staat. De vette letter ontbrak niet.

Laat ons maar weer terwille van het gereformeerde volk populair blijven en daarom wat breedspakig. Dan merken we enkele dingen op.

1. Het wonder is uitdrukkelijk gehandhaafd. Het *Woord*, dat ‘beveelt en het is er’, dat ‘gebiedt en het staat er’, beslist. Moet men soms ook gaan onderzoeken, of de bliksem, die het offer van Elia op Karmel verteerde, resultante van precies hetzelfde complex van natuurlijke werkingen was, als elke andere bliksemstraal? Welneen, het Woord spreekt met majesteit. Zoo ook hier.

2. De *vermenigvuldiging*, zelfs duizendvoud, is die ook het wonder niet? Wie dat ontkent, moet ook maar het wonder loochenen in Christus' vermenigvuldiging van brood en visschen, want de anonymus, die ergens in of buiten hollandsche duinen over den Nijl te droomen zat, zou het toch veel mirakuleuzer vinden, als er vooraf nu eens heelemaal geen kruimeltje brood en geen zweem van visch *geweest was*. Maar een gewoon mensch ziet in de vermenigvuldiging het wonder en is verslagen.

3. Met nadruk zegt Prof. Noordzij, dat de plaag ‘zienderoogen’ optrad, terwijl het boven vermelde natuurverschijnsel heel geleidelijk geschiedde. Weer dus de erkenning van het bovennatuurlijke.

4. Eveneens betoogt hij, dat Mozes' wonderteeken in *wezen* tenslotte heel *iets anders* was dan het verschijnsel van den rooden Nijl. Immers, het was ‘hetzelfde’ als in Ex. 4:9: helder water wordt daar rood, zonder dat van eenige infectie of verontreiniging sprake is.

Maar wat wil dan toch onze ‘gereformeerde predikant’?

Wacht, we zijn er. *Er staat dan toch maar ‘bloed’*, zegt hij. En bij

Prof. Noordzij is het geen heusch bloed; doch slechts rood gekleurd water.

Maar wat anders? De chemische formule van 'bloed' weet ik niet, en ik zal ze niet opzoeken. Wel geloof ik, dat alles, wat *buiten een dierlijk organisme om* tot stand komt, reeds daarom geen 'bloed' is in scheikundigen zin. Tenminste - men moet oppassen - na Genesis 1!

Och ja, er staat bloed. Willen de zeergeleerde heeren, die deze brochure tegen het verwijt van onwetenschappelijkheid verdedigen, vast eens de chemische formule gaan opstellen van de maan, die straks in '*bloed*' zal veranderen? En de détails ontleden van het vuur van de vuur-kolom, van het wordingsproces van de uit Mozes' staf gevormde slang¹⁾, van den aard der microben der melaatschheid van Mozes' hand, van de scheikundige analyse van den wijn te Kana op de bruiloft? Willen ze het spectrum eens onderzoeken van de 'ster', die stille stond boven het huis, waar het Kindeke was, en ons dan tegelijk vertellen, of ze Zahn, die aan de zintuigelijke waarneembaarheid der ster vast houdt, doch het woord 'ster' anders verklaart, dan de astrologen hun objecten van onderzoek plegen te doen, ik herhaal: willen ze eens zeggen, of deze Zahn nu ook onder de 'Schriftaanranders' te rekenen valt? We zullen afwachten; en tot zóólang onze schouders ophalen over de verzuchting 'O, art. 5 der Nederl. Belijdenis', die aan het anoniem gemoed ontsnapt, wanneer het nadenkt over het bloed, dat plotseling door den Nijl stroomde (vermoedelijk was het water ineens *verdamp*t, anders past de chemische formule van 'bloed' niet meer?). Nog eens: tot zoolang halen we onze schouders op, ook over den waan, dat dit alles nu ook maar een enkel aanrakingspunt heeft met de debatten over de '*hoogere werkelijkheid*', waarmede Dr Geelkerken de Asser synode aan boord kwam. Want het is de vraag niet, of men het met de opvatting van Prof. Noordzij in dit bepaalde geval eens is. Als maar de fundamenteele dingen vastliggen, kan men over bijzonderheden verschillen zooveel men wil. Het is *in dit concrete geval* alleen maar van *princiep*eel belang, te weten, of men gelooft, dat hier krachten intraden, die alleen God in eigen handen houdt, maar die in het gewone natuurlijk leven voor ieder waarneembaar waren. Wie nog niet weet, dat de bijbel meermalen *een ding noemt naar zijn verschijningsvorm*, voor dien zijn vele eeuwen van theologische ontwikkeling vruchteloos vergleden in den nacht der tijden en der onwetendheid. Geen woord meer over deze bij uitstek 'wetenschappelijke' ondersteuning der beweging, die aan den naam van Dr Geelkerken verbonden is, en die met wetenschappelijke leuzen en distincties haar loop is begonnen. Alsmede met een breed gebaar tegen

1) We schijnen weer te gaan leven in den tijd waarin Calvijn heusch geen overbodig werk deed door verhandelingen te schrijven over de vraag, of een staf wel slang kan zijn, als ze daarna nog eens staf heet, en omgekeerd. Zie Opera, ed. Baum-Cunitz, Reuss, II, 1014.

'SCHOLASTIEKE' redeneermethode. O ironie der geschiedenis, thans gaat het blad, waarvan deze anti-scholasticus eindredacteur is, deze bloedpassage aan het denkend deel der natie aanbevelen... Er zijn in het leven nog wel eens contrasten van denzelfden humor en gelijke tragedie als in de vergunning tot ontbinding der touwen en lasten, welke Lijsje in Heijnes' jongste boek kreeg van haren heer: 'Je magge van mijn en van de vrouw Zondag na kerktijd wel nee Purmerender kerremis toe'. Natuurlijk is de vloer, die in dit geval de strenge *statigheid* van de 'kerk' en de *lossigheid* der 'kermis' verbindt, de vloer der *wetenschap*. Aristoteles zou toch nog wel te doceeren zijn. Er staat toch maar: bloed...

Of de schrijver van Genesis 1 zich vergist heeft? Over den vierden scheppingsdag.

Met de nog al populair-suggestieve vraag, of soms de schrijver van Genesis 1 *zich vergist heeft*, komt de auteur der hier besproken brochure vervolgens voor het front. Hij gaat met die vraag staan voor Prof. Dr W.H.J.W. Geesink. Zijnde schrijver van 'Van 's Heeren Ordinantiën'. Wel wordt dit vraagstuk in de onderhavige brochure 'behandeld' onder verwijzing naar Heraut-artikelen, maar ik zal het boek zelf maar citeeren, omdat het boek toch een getrouwe weergave der Heraut-artikelen is.

Waarom Prof. Geesink maar eens antwoorden moet op de vraag, of de schrijver van Genesis 1 zich altemet vergist heeft? Hier is de reden: Prof. Geesink acht het mogelijk, dat de zon reeds *vóór den eersten dag* (van Genesis 1) geschapen is. En de 'gereformeerde predikant', die zich aan de brochure gewaagd heeft, stelt voor onze ooren vast, dat 'God op den vierden dag de zon maakte'. Aldus: 'er is geen twijfel aan, of de Schrift wil ons naar haar kennelijke bedoeling iets gansch anders als historie mededeelen', dan Prof. Geesink. Vette letter, voor dezen laatsten zin, in de brochure.

Laat mij ook eens de vette letter gebruiken voor de mededeeling, dat de anonieme brochure-schrijver **alweer niet begrijpt wat hij leest, of anders niet goed leest; en dat hij dus de zaken, waarover hij voorlichting geven wil, op onzuivere wijze stelt.**

Hoe gemakkelijk hij over de dingen heenloopt, en hoe haastig hij over zichzelf heentuumelt in zijn jacht naar een triumpf, blijkt wel hieruit.

Hij zet zijn redeneering aldus op:

A. Prof. Geesink zegt: de zon bestond reeds voor den eersten dag.

B. Het licht kwam, volgens hem, gedurende de eerste drie dagen ook reeds van de zon.

C. DERHALVE: ook 'de' wisseling van dag en nacht, d.w.z. het scheiding maken tusschen dag en nacht, kwam gedurende de eerste drie dagen van de zon, volgens Prof. G.

Dus, Nederlanders, Prof. Geesink strijdt met Genesis 1:14-19.

Men lette op het haast komische '*derhalve*' in de onder C vermelde

‘conclusie’ van den schrijver. Hij is zóó zeker van zijn zaak, dat hij zich al te zeer bloot geeft. Bloot geeft in zijn overhaaste leesmethode, in zijn oppervlakkig denken over de zaak, waarmee hij het gereformeerde volk verontrust en anderen beschuldigt, bloot geeft, ook in zijn redeneeren uit eigen indrukken en indrukjes, zonder ook maar even de *geweldigheid* der problemen, waarin hij - men vergeve ditmaal het woord - grasduint, ook maar te voelen.

Want *tusschen de beweringen onder B en C vermeld, ligt een heel groote afstand*; en het is àl te naïef, te spreken van ‘derhalve’ in C, alsof A en B praemissen waren. O Aristoteles! Want het is heel wat anders, te zeggen, dat de zon licht geeft, ÉN te verklaren, dat die lichtgeving tot resultaat heeft ‘de’ wisseling van (thans op aarde) bestaande verschijnselen van ‘dag’ en ‘nacht’.

‘Geslepen redeneeringen’, hoor ik den christelijk gereformeerden dominee in Bunschoten zeggen.

Het zij zoo. Maar ik troost mezelf - ik weet niet, of hij voor zich troost *begeert* - met Calvijn, die toch niet voor niets geschreven heeft. Als men hem leest, dan wordt men dadelijk getroffen door de *nuchterheid*, waarmee hij de verklaring van Genesis 1:14 opent: hij *onderscheidt* tusschen den ‘*kunstmatigen dag*’ (dies artificialis) en den *natuurlijken dag* (dies naturalis). Eerstgenoemde komt eerst met den vierden dag, en is dus in tijdsorde later, dan de in de tweede plaats genoemde, waarvan, volgens Calvijn, Mozes boven, d.w.z. in het verhaal van de eerste drie dagen, sprak. De ‘natuurlijke dag’ sluit in wat men ‘nacht’ noemt: noctem sub se continet. Maar de kunstmatige dag loopt van zonsopgang tot zonsondergang.

Wij spreken ons over die onderscheiding verder niet uit, want dat doet niet ter zake. Slechts stellen we dit vast, dat onze anonieme beschuldiger van Prof. Geesink had kunnen rekenen met de mogelijkheid, dat Prof. Geesink met de indeeling van ‘dag’ en ‘nacht’ voor wat de eerste drie dagen in tegenstelling met de latere dagen en nachten betreft, óók een soort onderscheiding tusschen ‘dag’ en ‘dag’ zou hebben aanvaard, die in wezen overeenkomt met Calvijns onderscheiding. Had hij daarover nagedacht, dan had hij zijn bewering onder C weggelaten. Want het is mogelijk, dat Prof. Geesink een bestaan van de zon aanvaardt, zonder dat hij tegelijk daaraan verbindt dat heel andere ding, dat de zon hier op aarde een ons thans uit de dagelijksche ervaring bekenden ‘dies artificialis’ maakt.

En, indien onze ‘gereformeerde predikant’ dan nog wat verder had nagedacht, dan zou hij hebben gezien, dat dit inderdaad het geval is. Prof. Geesink *snijdt heel die onder C vervatte bewering, en heel dat on-logische ‘derhalve’, bij den wortel af*, door volgende opmerkingen: (dl. I, uitg. 1907):

a. Eerst op den vierden dag is de zon ‘tot die volkomenheid gebracht, welke voor heel het leven der aarde noodig is’ (bl. 279).

b. Wij hebben te denken 'aan den *tijd, welken het licht nodig heeft gehad om onze aarde te bereiken*' (279, 280).

c. 'Wordt ons toch verhaald, dat de bedoeling (van Gods "MAKEN" in vers 16 op den vierden dag) allereerst was om scheiding te maken tusschen den dag en tusschen den nacht (vers 16); om scheiding te maken tusschen het licht en tusschen de duisternis (vers 18); DEZE SCHEIDING MOET EEN ANDERSOORTIGE GEWEEST ZIJN DAN DIE, WAARVAN IN GENESIS 1:4 en 5 WORDT VERHAALD, als het bij het werk van den *eersten dag* heet: En God maakte scheiding tusschen het licht en tusschen de duisternis en God noemde het licht dag en de duisternis noemde Hij nacht. Nu leert het natuuronderzoek, dat de as, waarom de aarde iederen dag om zichzelf draait en jaarlijks in een elliptische baan zich beweegt om de zon, niet loodrecht, dus met een hoek van 90°, maar schuins en wel met een hoek van 66½ graad op het vlak van haar baan staat. Velen nu onderstellen, dat deze schuinsche richting van de aard-as eerst op den vierden dag door Gods inwerking zou zijn ontstaan, en hierdoor zou dan niet slechts *ongelijkheid* van dagen en nachten, maar ook de *wisseling der jaargetijden eerst op den vierden dag zijn veroorzaakt*'.

En de hoogleeraar besluit:

'Thans wijzen wij slechts op de TWEEËRLEI SCHEIDING, ons in vers 4 en in vers 18 vermeld. Bij de eerste een bloote wisseling van dag en nacht, en dat tot op den vierden dag, en bij de tweede ook de ongelijkheid van kortere of langere dagen en nachten' (280).

En hiermee vervalt dus de bewering van de anonieme brochure, dat 'DE' wisseling van 'dag' en 'nacht' volgens Prof. G. reeds vóór den vierden dag kwam. Want waar er twee wisselingen zijn, moet niemand spreken van één, van 'de', wisseling. En waar 'dag' en 'nacht' bij Prof. Geesink, op het voetspoor van Calvijn tweeërlei beteekenis krijgen, daar moet niemand, om Prof. Geesink van afwijking van Calvijn te beschuldigen (neo-calvinist, zegt men in sommige kringen) vergeten, dat Prof. Geesink in dit opzicht juist Calvijn volgt.

Dit ten bewijze voor onze stelling, dat de brochure over 'de mannen van Assen' ook nu weer aan zoo'n 'man van Assen' onrecht doet, door verkeerde weergave van gevoelen.

Maar we zijn er nog niet.

We willen den man met de bezwaarde consciëntie zoo volledig mogelijk antwoorden. En daarom vragen we hem, thans geheel afgedacht van zijn bewering onder C, in allen ernst: durft U volhouden, dat de boven onder A en B gestelde beweringen strijden met de Schrift, even zeker, als U dat met vette letter en uitroepsteeken vaststelt? Houdt U vol, dat de volstrekt *eenige* opvatting van het bijbelsch verhaal is, dat de zon, als lichaam, eerst op den vierden dag *tot stand* kwam? Ik spreek nu niet over de beteekenis van de zon voor de aarde, maar over het ontstaan van de zon, ergens in de wijde ruimte, die de bijbel in Genesis 1:1 noemt 'den hemel en de aarde'?

Of, nog nauwer de schroeven U en mij aangehaald: houdt U vol, dat elke andere opvatting een *'tekort doen aan het gezag der Schrift'* is? Want immers, het kan me niet schelen, of U, of ik, of een ander, het met Prof. Geesink al dan niet eens zijn. Ik voor mij vraag dat in deze brochure geen moment, noch bij Dr Kuyper, noch bij Prof. Noordzij, noch bij Prof. Aalders (Prediker), noch bij Prof. Geesink. Het is maar de vraag:

a. of wat ze zeggen strijdt met het Schriftgezag, en

b. of hun redeneermethode wettigt, dat U hun gevallen op één lijn stelt met de redeneer-methode van Dr J.G. Geelkerken, die door 'Assen' is veroordeeld. *Daarom alleen gaat het hier.*

Omdat Uw brochure op dit punt kras genoeg zegt, dat U inderdaad zoo oordeelt, wil ik U graag op enkele dingen wijzen.

1. U zegt, dat, *letterlijk genomen*, de zon eerst op den vierden dag is 'geformeerd'. Wat bedoelt U met 'formeeren'? Wilt U ermee zeggen, dat toen de zon *voor de aarde tot een zon*, een lichtdrager, werd, en een indeeler van den tijd? Maar *dát strijdt niet met wat Prof. Geesink ervan zei*. Wilt U met het woord 'formeeren' uitdrukken, dat op den vierden dag, en niet eerder, de *stof* van zon, maan en sterren, *geschapen* is, dan is dat in flagranten strijd met Genesis 1:1 (de z.g. eerste schepping gesteld tegenover de z.g. tweede schepping der 6 dagen). Dan *strijdt dat met Uw eigen bronnen*. Ge noemt b.v. Sikkel, Het Boek der Geboorten; maar deze onderscheidt ook zeer nadrukkelijk tusschen Gen. 1:1 (aanvang) en het werk der 6 dagen (voltooiing). En in dien 'aanvang' van Gen. 1:1 is de *stof*, ook voor wat betreft de hemellichamen, voor zijn besef reeds gegeven. Sikkel - in dit opzicht deel ik zijn meening niet, maar daar gaat het nu niet om - spreekt zelfs over het werk van den vierden dag als over een *'versiering' des hemels*. En dit moet verstaan worden als *parallel* met de *'versiering der aarde'*; die dan weer in het werk der eerste 3 dagen geschied is. Maar die 3 dagen hebben niets anders gedaan, dan uit de bestaande stof *gehaald, wat er in lag*, gespecificeerd, geboetseerd, vorm, gestalte, lijn, kleur gegeven etc. Waarom zou dit anders moeten zijn bij de zon, de hemellichamen? Wie het anders wil, breekt het parallelisme, waarvan Sikkel vol is, zóó vol dat hij ervan zingen gaat (bl. 96, 92, 90, 84, 82, 129, 104/5). Van Sikkel is de uitspraak, dat God *'in en uit'* 'de zich ontsluitende ontastbare *hemelvroestof*' 'de hemelen sierde en verheerlijkte door het scheppen van de lichten des hemels' (bl. 90); of ook, dat God 'uit de elementen, uit het *aanvankelijk onderscheiden en bewrochte* oer-element (Gen. 1:1, 2)' o.m. ook 'de hemellichten' ... 'bouwt'. Hij neemt een *wisselwerking* aan van de voltooiende schepping op de aanvankelijke en omgekeerd; maar het gaat niet aan te zeggen, dat hij de *bouwstof* van de hemellichamen eerst op den vierden dag geformeerd acht. Trouwens, telkens keert bij hem terug de opmerking, dat 'de versiering des hemels' beschreven wordt, *'gezien van de aarde af, en zooals ze voor de aarde en haar leven van be-*

teekenis is'. Dat is nog al van beteekenis; en het verbaast me, dat *Sikkel* hier dienst moet doen als iemand, die inzake de fundamenteele kwestie (gelooven, wat er staat!) tegenover Geesink gesteld wordt. Wie *Sikkel* leest, (bl. 129, ed. 1906) ziet hem telkens werken met de reeds vóór den vierden dag 'geschapen en ontsloten uitgebreide hemelementen', en dan vervolgt *Sikkel* weer: 'en God formeert voor het aardsche aanschouwen de ontzaglijke hemellichamen, in... samenvatting,... verhoudingen,... banden,... lijnen'. *Maar de stof was er al*. Wat de vierde dag bij *Sikkel* doet, dat is: God *bindt, regelt, bepaalt* het licht. Hij maakt de hemellichamen, ja, maar dan: Hij maakt ze '*in eigen zijn*', en in wezensbeginsel *geconcentreerd*. Hij *stelt* ze. Het is alsof ge in *Sikkel* opnieuw Geesink hoort, wat de fundamenteele onderscheiding althans betreft. Het scheppen eerst (Gen. 1:1), het toerusten, op plaats zetten, *voor de aarde in werking stellen*, daarna, (vierde dag).

2. En dan, *Ed. König!* Ook die wordt door den auteur der bestreden brochure tegen Prof. Geesink opgeroepen. Hij had echter m.i. bezwaarlijk een ongelukkiger keus kunnen doen. Want alle hieronder volgende opmerkingen zijn van Ed. König, in zijn commentaar op Genesis:

a. Telkens lezen we, zoo merkt König, in navolging van anderen, op, telkens lezen we in het bijbelsch verhaal, bij een nieuwe daad Gods, dat God eerst '*zeide*', en daarna een '*daad*' deed. Het loopt telkens parallel: *éérst zeggen, dàn doen*. God *zeide*: Genesis 1:6, 14, 20, 24. Daarna: God *deed*: vers 7, 16, 21, 25. Tegenover hen, die meenen mochten, dat de *ééne* lijn, n.l. die van de '*daad*' Gods, afwijkt van de andere lijn, n.l. die van Gods voorafgaande *woord*, houdt Ed. König vol, dat die twee juist bij elkander hooren, en elkander verklaren; want: het '*doen*' Gods in die parallellen is telkens *niets anders, dan de uitvoering van het in Zijn 'zeggen' aangekondigd voornemen* (bl. 176). Volgens dezen gedachtengang is het dus een goede eisch van nuchterwetenschappelijke exegese, te leeren, dat Genesis 1:16 (God *maakte* de twee groote lichtdragers... en de sterren, en God *zette* ze aan het firmament van de hemelen) *niets meer bevat* en *niets anders* inhoudt dan wat als *plan aangekondigd* was in vs 14: God *zeide*. En wat zeide God nu? M.a.w.: wat is de *inhoud* van het *plan*, dat aangekondigd wordt? Staat er bij het '*zeggen*' Gods, in vs 14 dus, dat Hij de zon, de maan, de sterren voor het eerst *scheppen* zal, *in het aanzijn roepen* zal? Welneen: er staat alleen maar, dat Hij ze *als licht-dragers aan het firmament zal plaatsen*. Over de vraag, of ze er al eerder waren, wordt hier niet gerept: het gaat er alleen om, te zeggen, dat ze een plaats kregen, waarop ze VOOR DE AARDE beteekenis en effect kregen. Dat klopt dus met de idee van Prof. Geesink.

b. Met nadruk zegt dan ook König, dat de in Gen. 1:19 aangeduide, en dus op den *vierden* dag bewerkte 'scheiding van licht en duisternis'

niet 'in het algemeen' bedoeld is, maar, naar den samenhang van het werk van den vierden dag, beperkt blijft tot het gebied, waarop zon en maan heerschappij voeren, d.w.z. de AARDE (bl. 153). Dat klopt met de idee van Prof. Geesink. Want immers:

c. Die *andere* 'scheiding tusschen licht en donker', waarop zoo even gezinspeeld werd, n.l. de scheiding tusschen licht en donker 'in het algemeen', DIE wordt door König uitdrukkelijk aangewezen in Gen. 1:4b; en bij dat vers merkt hij (bl. 145) met nadruk op, dat hij in de daar op den *eersten* dag tot stand gebrachte 'scheiding tusschen licht en donker' een heenwijzing ziet naar het lichte en het donkere deel van den 'aardschen dag'. Het hebreuwsche woord 'avond' in vs 5b, (dus ook bij den eersten dag) verklaart hij als oorspronkelijk beteekenend: een 'ingang', n.l. van de *zon* in haar tent (vgl. Ps. 19:5b). In deze lijn blijvend, legt hij, reeds inzake den *eersten* dag, het woord 'dag' uit als tijdperk van 24 uur, met een licht en een donker deel (bl. 145, nog nader toegelicht bl. 146). Dat klopt, wat het principe der onderhavige kwestie aangaat, met de idee van Prof. Geesink.

d. Een en ander hangt op zijn beurt dan weer ten nauwste samen met heel de opvatting van König, dat n.l. (bl. 175) 'in de *eerste* drie dagen de *wereldruimten* (Welträume) geordend zijn; en dat daarop dan volgt in de drie *laatste* dagen de in-het-aanzijn-roeping van *bewoners der geordende wereld*.' En dat klopt ook al weer met de idee van Prof. Geesink.

e. Ook past het bij König's opmerking, dat de vierde dag zon, maan en sterren 'hervorbringt', gelijk ze aan den 'aarde-hemel' worden *waargenomen* (beobachtet), (vs 14-19) (bl. 174);

f. èn bij zijn stelling, dat Genesis 1:1 ons predikt de schepping van de wereld naar haar *algeheel bestaan* en haar *grondschemata*, en haar *allereerste beweging*¹⁾, terwijl dan in de volgende verzen uit dat gansche heelal speciaal de aarde nader aan de orde gesteld wordt, en *haar* ontwikkelingsgang onder Gods scheppende hand meer van nabij bezien, zulks omdat de heilige schrijver, *reeds* als bewoner van de aarde, maar *vooral* ook als instrument van de Godsopenbaring in de geschiedenis des *heils*, dadelijk OP DIE AARDE zijn blik, en ook dien zijner lezers, richt. Volgens dezen gedachtengang is het dus in vers 1 dan zóó bedoeld, dat God alles, wat *niet-aarde* is, in het leven roept, met de *aarde* mee. Maar dadelijk daarop wordt dan die *aarde* nader bezien. En *daartoe* dient dan *al* wat verder volgt. Die *aarde* was 'woest en ledig'. Hiermee is *niet gezegd*, dat het *buiten* de aarde zóó of zùs was; *dat blijft buiten beschouwing*. En slechts in zooverre de zon, de maan en de sterren

1) *Beweging, eerste beweging!* Denkt onze anonieme schrijver daarbij niet van zelf reeds aan de hemellichamen, zoekende hun samenstel en onderlinge verhouding in de beweging door het heel-al?

tot de aarde in haar van God gewilde verhouding gesteld worden (denk aan Prof. Geesink's opmerking over den stand der aardas) hebben deze hemellichamen in het verhaal beteekenis. Meer dan dat wordt niet gezegd. Geen *theorie* over het ontstaan van zon, maan en sterren *op zichzelf* gezien. Slechts onder *één gezichtspunt* worden ze nog genoemd; en dat heeft Sikkel zoo goed begrepen, en König ook. Maar onze brochureschrijver, die het ook heeft *kunnen* lezen, heeft er blijkbaar niet op gelet. Zijn vraag omtrent de 'formatie' van zon, maan en sterren, dus los van de aarde, is *'buiten de orde'*, gelijk Sikkel en König die orde met bewondering in het logisch ontworpen bijbelsch Scheppingsverhaal opmerken. Dat deze twee theologen hem tot de orde zouden moeten roepen, dat is niet erg. Maar het is wèl erg, dat hij ze citeert alsof ze zijn 'opvatting' (welke is het eigenlijk?) steunen tegenover Geesink, terwijl feit is, dat hij ze niet eens goed gelezen heeft.¹⁾

Tenslotte.

Misschien heb ik me al te lang opgehouden met de 'bronnen' van den aanklager van de 'mannen van Assen'. Maar ik wil van het onderwerp niet afstappen zonder hem een paar vragen te stellen. Niet als schoolmeester, maar als christen, die toch de moeite genomen heb - op zijn verzoek - aandachtig naar hem te luisteren; als iemand, die me nu eens niet van hem heb 'afgemaakt' met een 'breed gebaar'.

Ik wilde U dan vragen, geachte klager over Schriftaanranding, of U er mee gerekend hebt, dat in heel het verhaal van zon, maan en sterren, het bericht dus, omtrent den vierden dag, *niet* het hebreuwsche woord *'bara'* (*scheppen*) maar het geheel andere *'asáh'* (*'maken'* of *'toebereiden'*) staat. We zullen niet twisten over de vraag, of in Genesis 1 het verschil in beteekenis van die woorden scherp te onderscheiden valt. Ik voor mij geloof het wel, maar daar heeft U noch ik iets aan - in dit geding. Het loopt over de *'Schriftaanranding'* van menschen, tegen wie Uw geweten bezwaard is. We zullen het wel hier over eens zijn, dat het woord *'bará'*, INDIEN het verschilt van *'asáh'*, dan in ieder geval MEER op het *onmiddellijk, plotseling, uit-niets* (om zoo te zeggen) te voorschijn treden van het geschapene wijst, dan het woord *'asah'*. Lees nu eens na, wat Calvijn zegt, bij het werk van den *vijfden* dag, over het woord *'bara'* gelijk het daar gebruikt wordt van de *visschen*. ZELFS bij dat woord zet hij 'een boom' op, om te bewijzen, dat de visschen, nu ja, wel op den vijfden dag *als visschen* voor den dag gekomen zijn, maar dat hun 'aanvang van schepping' (initium creationis)

1) Ik wil deze brochure populair houden, en zal daarom verder zwijgen over wat König zegt. Maar wie wil, kan nog veel sterker argumenten bij hem vinden bl. 134-138. Telkens ed. 1925 (2e druk). Gen. 1:1 is schepping van het heelal (Weltall); de uitdrukking 'hemel en aarde' in 1:1 daalt van de bovenruimten tot de aarde af, maar vers 2 en volgende verzen klimmen dan weer van de aarde tot den 'hemel' op. *'Formeeren'* beteekent bij den anoniemen schrijver voorts heel iets anders dan bij Sikkel.

niet pas moet gezocht worden op den vijfden dag, doch in Gods allereerste scheppingsdaad.

En nu is dit de vraag: als Calvijn, wanneer hij 'bara' ziet staan bij de exegese van DIT woord reeds opmerkt, dat de *aanvang* van de voortbrengselen van den vijfden dag reeds lang vóór den vijfden dag er lag, is het dan 'Schriftaanranding', als een ander hetzelfde zegt, wanneer hij het woord "asáh" ziet staan? Immers, *dát* woord wordt gebruikt bij de zon, de maan en de sterren? En "asáh" is veel slapper woord dan 'bara' en heeft meestal met *scheppen* niets te maken; het beteekent dan niet zoozeer 'maken' als wel: 'klaar-maken'; niet zoozeer *scheppen* als wel: *toebereiden*. Laat ons toch nuchter blijven. Iemand, die loochent, dat op den vierden dag iets *bizonders* gebeurd is, inzake de hemellichamen, of die beweert, dat die vierde dag heelemaal niets nieuws tot stand bracht in de onderlinge verhouding tusschen de hemellichamen eenerzijds en de aarde anderzijds, DIE loochent de waarheid van de Schrift.

Maar wie, zooals Prof. Geesink gedaan heeft, zijn best doet, misschien zelfs wel al te veel zijn best doet (denk aan die aardas) om tot in de puntjes uit te vinden, wat er dan toch wel op dien vierden dag gebeurd kan zijn, en dan zegt: ziet eens aan, menschen, toen is er voor de AARDE (*waar het over loopt*) een *absoluut nieuw* ding gebeurd, en dan voorts, OP GROND van EXEGESE van Genesis 1:1 zegt: de 'stof' van de zon, en van al die andere hemellichamen en ook misschien reeds hun *vorm*, DIE is er gekomen reeds dadelijk in den *aanvang*, (1:1), zóó iemand moet niet van *Schriftaanranding* beschuldigd worden. Heeft Prof. Geesink niet zelf, om ons, eenvoudige lezers, vooruit te helpen, nadrukkelijk gewezen op dat woordje 'maken' ("asáh")? Dat was toch nog wel knap van een niet-oud-testamenticus, dat hij, theologen ('geref. predikanten') wees op den 'grondtekst'... (bl. 280).

O, dat wegen met tweeërlei weegsteen! Wanneer het gaat om een pleidooi voor Dr J.G. Geelkerken, dan zegt deze bezwaarde conscientie: '*Hij zegt niet: dit en dat wat in den Bijbel staat, is onwaar. Maar - gelijk dat ieder Christen betaamt - wil hij trachten de Schrift te verstaan*'. *Waarop dan een vermaning volgt, hèm niet te veroordeelen.*

Maar als een 'man van Assen' nadrukkelijk zegt: '*De bedoeling van het scheppingsverhaal is toch allereerst een openbaring te geven omtrent wat WERKELIJK GEBEURD IS*', - dàn is het Schriftaanranding, en worden tot getuigen in het geding tegen hem opgeroepen Prof. Böhl, die in zijn Schriftbeschouwing een heel tegenovergesteld *uitgangspunt* inneemt, en voorts twee anderen, Sikkel en König, die het gevoelen van den 'man van Assen' steunen...

En dit alles, terwijl men staat in de entourage van zon, maan en sterren...

En nu denk ik aan Calvijn, dien ik voor het gemak maar niet zelf

vertaal, maar dien ik spreken laat in de vertaling van Dr S.O. Los. Calvijn getuigt:

‘Ik heb gezegd, dat Mozes hier *niet spitsvondig redeneert over de verborgenheden der natuur, gelijk een wijsgeer*. En dit komt uit in deze woorden...

Tusschen twee haakjes: welke woorden?

De woorden van onzen tekst: Genesis 1:16 over zon en maan, de groote en de kleine ‘lamp’ aan het firmament. - Maar we vervolgen. Calvijn zegt daarna:

‘Eerst wijst hij de planeten en sterren in het uitspansel der hemelen hare plaats aan. De sterrekundigen spreken echter van onderscheidene sferen en tegelijk leeren zij, dat de vaste sterren eene eigene plaats aan het firmament hebben. Mozes heeft twee groote lichten. Maar de sterrekundigen bewijzen met vaste redenen, dat het gesternte van Saturnus, dat wegens den afstand het allerkleinste schijnt te zijn, veel grooter is dan de maan. Dit verschilt, omdat Mozes voor het volk datgene beschreef, wat zonder wetenschap en kennis alle leeken, met gewoon verstand begaafd, verstaan; genen echter onderzoeken met groote moeite alles, wat met de scherpzinnigheid van het menschelijk vernuft kan bereikt worden. Nu is daarom die ijver niet af te keuren noch de wetenschap te veroordeelen... Want de sterrenkunde is niet alleen een aangename wetenschap, maar ook eene bijzonder nuttige... Daarom moeten de menschen, die hierin een nuttig werk verrichten, niet alleen geprezen worden, maar zij, die tijd en bekwaamheid hebben, mogen zich aan deze soort van oefening niet onttrekken. Mozes wilde ons ook niet geheel van deze studie aftrekken, toen hij, *hetgeen tot het terrein der kunst behoort, wegliet (omisit)*. Maar omdat hij zoowel voor ongeleerden en onkundigen als voor geleerden tot een leermeester was gesteld, kon hij *zijne taak niet anders vervullen, dan door af te dalen tot deze bondige redeneering (quam si se demitteret ad crassam istam rationem)*.

Gelijke redeneering volgt Calvijn telkens weer in zijn paraphrase van Genesis 1:14-19. Calvijn zegt bij vers 14, dat God ons niets anders *verhaalt* (nihil enim aliud *refert*), dan dat God *vaste organen stelde* om het reeds eerder geschapen licht door de wereld te spreiden.

‘Niets anders’. Niet: gebeurd, doch: ons MEEGEDEELD. Verdere vragen liggen *buiten het bestek der openbaring*, wil hij zeggen.

Maar een enkele schijnt er toch wel nog wat meer van te weten, dan deze hoofdzaak.

Welnu, dat zij dan zoo.

Maar zèlfs die enkele weetgierige mensch bedenke toch, dat de Genesiskommentaar van Johannes Mercerus, die voor ons waarde heeft, omdat Th. Beza hem heeft ingeleid, over het door Prof. Geesink verdedigde gevoelen - dat reeds toen (1598!) door velen der ‘onzen’ werd aan-

gehangen - wel anders dacht, doch dit dan alleen op exegetische gronden, en *zonder dat* ook maar met een enkel woord van 'Schrift-aanranding' gesproken werd, bij die 'onzen'.¹⁾

Een tikje van die ruimhartigheid en van dat onderscheidingsvermogen zij onzen anonus en zijn lofzeggens ootmoedig aanbevelen.

Over de scheppingsdagen.

Ook over de 'dagen' van Genesis 1 heeft de brochure van den onbekenden schrijver-predikant enkele bladzijden gegeven. Wie, al is het ook maar uit de verte, de persdebatten over de Asser synode c.a. gevolgd heeft, weet nu al wel, waar het over loopen zal: er zijn er, die de 'dagen' van Genesis 1 niet beschouwen als dagen van 24 uur; die althans zeggen, niet te durven vaststellen, dat de auteur van Genesis 1 het absoluut zeker zóó bedoeld heeft, en die dus in beginsel de mogelijkheid toegeven, dat die 'dagen' *periodes* kunnen zijn van *niet nader te bepalen duur*. En nu komt weer de bekende redeneering: 'Assen wil, dat Dr Geelkerken *letterlijk* lezen zal, wat er staat. Wie het woord "dag" niet als 24-urige periode (geen seconde meer, geen seconde minder) opvat, die leest niet "*letterlijk*". Dus: wanneer onder wat men noemt de "mannen van Assen" ook zulk een uitlegger van het woord "dag" als "niet-24-uur" voorkomt, dan legt zoo'n man Dr Geelkerken lasten op, die hij zelf met den vinger niet aanraakt, dus: hij is óók Schriftaanrander'. Ziedaar het vonnis met zijn overwegingen.

O Aristoteles!

Want laat ons in antwoord op een en ander allereerst dit vooropstellen.

Reeds eerder wees ik erop, dat men met de beschuldiging van 'ONEIGENLIJK' opvatten, of 'niet-LÉTTERLIJK' lezen, zeer voorzichtig moet zijn; immers, de vraag is eerst, op welk *terrein* men zich begeeft. In het voorbijgaan zegt de naamlooze brochureschrijver zóó maar even, dat er 'volgens DE exegetische regelen' van Assen te spreken is van 'DE gewone *letterlijke opvatting* der H. Schrift' (bl. 15). *Zou hij eens willen zeggen, waar en wanneer* 'Assen' spreekt van 'DE gewone *letterlijke opvatting* der H. Schrift'? Het is allemaal geredeneerd in het wilde weg. Want de synode van Assen heeft - zie haar rapport, Acta 1926, bl. 42, noot - zelf reeds uitdrukkelijk gezegd, dat óók in het *paradijsverhaal* dingen staan, die men *niet 'letterlijk'* opnemen kan; want er staan immers '*anthropomorfe (menschvormige) uitdrukkingen*' in? En DEZE worden dan in het rapport gesteld tegenover 'uitdrukkingen in *eigenlijken zin*'. M.a.w. het is *onlogisch*, te zeggen, dat er sprake kan zijn van 'de'(!) 'gewone'(!) letterlijke opvatting der H. 'Schrift'(!). Laat

1) Ioannis Merceri Regii (hoogl. te Parijs) in Genesin comm. Addita Th. Bezae praefatione. Matth. Berjon, 1598, i. 1.

staan van het paradijsverhaal, gelezen in elk van zijn trekken, en onderdeelen, en bijzonderheden.

Het liep te Assen tusschen Dr Geelkerken en de Gereformeerde kerken - d.w.z. tusschen Dr Geelkerken en óók dezen 'geref. predikant' - over de vraag van *historie* òf 'hogere werkelijkheid'; over de vraag van *historie* òf 'inkleeding'; over de vraag van *werkelijkheid in tijd en ruimte*, dàn wel van *symbolische* voorstelling.

En wat heeft met DIE vragen nu de opvatting van sommigen inzake het woord 'dag' te maken? Geen zier, *volstrekt niets*. Want allen, die hier dan als 'mannen van Assen' - we zullen dien term maar niet ontleden gaan - in aanmerking kunnen komen, *zijn het hierover eens*, dat de schepping een begrip is van *tijd* en *ruimte*, dat de dagen, 24 uur of meer uren, desnoods periodes van niet nader te bepalen duur, periodes *van den tijd zijn*. Volgens Dr Geelkerkens opvatting, als men ze nu eens consequent zou gaan toepassen, is dat karakter van de dagen als perioden in den *tijd*, dubieus; want hij spreekt over den 'staat der rechtheid' telkens weer als van een 'hogere werkelijkheid'. Nu *behooren ook de 6 scheppingsdagen tot den staat der rechtheid*. Daarom *kàn* men ook op het bericht omtrent de 6 'dagen' van Genesis 1 als Dr Geelkerkens opvatting dit vastleggen:

'Wij ontvangen hier mededeelingen omtrent de AARDE in haar *ongerepten staat*; omtrent den *mensch* in den *staat der rechtheid*; omtrent de wereld der geestelijke dingen, die ongetwijfeld van een *hogere werkelijkheid* is dan onze zintuigelijk waarneembare; van die geestelijke wereld naar haar beide polen: de wereld van Satan, de wereld Gods; van de *wereld Gods*, die *daar werd*, in de nauwste relatie staat met den *ongevallen mensch* of de *ongevloekte aarde*. *Deze wereld Gods is naar haar werkelijkheid essentieel van de werkelijkheid onzer wereld onderscheiden*. Bij Hem is het *absolute zijn*, bij haar *het relatieve zijn*, dat voor¹⁾ Hem in stand gehouden wordt. En die relatieve werkelijkheid wordt *te hooger*, naarmate zij in nauwer gemeenschap is met het goddelijke, dat haar draagt (Acta 1926, bl. 32, 33).²⁾

Nu houden we hier ons niet op met vliegen-afvangen. Schrijver dezes weet ook wel, dat Dr Geelkerken de scheppingsdagen ziet als momenten in den *tijd*, en de scheppingsacten als te denken in de *ruimte*. Maar, als Dr Geelkerken dat gelooft, dan is dat *niet* op grond van de hier boven geciteerde woorden omtrent die andere werkelijkheid, die 'hogere', 'te hogere', en toch ook weer relatieve, werkelijkheid, die in de '*wereld Gods*' zou liggen. Want, al heeft Dr Geelkerken hier zoo ongeveer alle filosofische oer-begrippen met elkaar in enkele volzinnen ten dans

1) 'Van'?

2) Cursiveering hier, gelijk in heel de brochure dikwijls, van mij, soms ook van den schrijver. Overigens lijken me die 'beide polen' een gedachtenfout.

geleid¹⁾, zooveel is toch wel duidelijk, dat hij een essentieel verschil stelt tusschen de zondeloze 'wereld Gods', en de wereld van later, waarin wij thans leven, de wereld van het relatieve en zondig bestaan.

Nu meen ik, - dit in het voorbijgaan - dat Dr Geelkerken, die toch toe moet geven, dat Genesis 1 (schepping) en Genesis 2 en 3 (paradijsverhaal, staat der rechtheid, zondeval) *in dezelfde 'wereld Gods' vallen*, en over *denzelfden toestand van zondeloosheid* tot ons spreken, zelf al *inconsequent* is, als hij niettemin vooropstelt, gelijk hij heeft gedaan, dat hij zeker weet, dat het paradijs een *geografisch* begrip is, en de schepping een werk Gods in den *tijd*. Van 'tijd' en van 'ruimte' mogen we ons geen oogenblik losmaken, ook volgens Dr Geelkerken niet, bij de lezing en de principiële aanvaarding van Genesis 1.

Nu is het voor het doel van deze brochure niet noodig, breed uit te meten, dat Dr Geelkerken tot deze laatste gedachte komt, *niet omdat hij ze in Genesis 1-3 gevonden heeft*, maar op grond van andere Schriftplaatsen of anders uit zijn eigen denken, dat zich in dat geval aan de Schrift voorop-stelt en aan die Schrift voorafgaat. Tenminste, als hij consequent de zinnen volhoudt, die boven geciteerd zijn (herroepen heeft hij ze, bij mijn weten, nog nooit). Uit Genesis 1-3 heeft hij die gedachten dan *niet*.

Evenmin is het van beteekenis, thans er diep op in te gaan, dat Dr Geelkerken zich in *tegenstrijdigheden* heeft vastgewerkt, door wèl toe te geven dat Genesis 1 *tijd* en *ruimte* scheidt en stelt, maar dat Genesis 2-3, wanneer het ons binnenvoert in een *deel van die ruimte* (een geografische hof) en in een *successie van tijd* (de geschapen, en hun scheppingsleven voort-zettende mensen), nu *ineens* ons in een '*hoogere werkelijkheid*' binnenleidt zonder eenigen overgang. We hebben geen behoefte, de tegenstrijdigheden van Dr Geelkerken hier uit te zoeken.

Zèlfs is het van geen belang, den anoniemen brochureschrijver te vragen: maar ziet ge dan niet, beste man, dat Dr Geelkerken de *allereerste* is geweest, om te beweren, of liever, om *uit te gaan van* de bij hem zelf zoo levende idee, dat '*voor de verklaring van Genesis 1 een andere maatstaf geldt dan voor de verklaring van Genesis 2 en 3*²⁾'; zoodat Uw nog al vrijmoedige vraag aan Prof. Ridderbos, die dat - op heel *andere gronden*, en met heel andere *toepassing* - óók al zoo gezegd heeft (en dan bewust) aan het verkeerde adres is? Ziet ge nu nog niet, dat de vraag, of soms Prof. Ridderbos hier den maatstaf van '*eigen willekeur*' aanlegt, aan het verkeerde adres is? Want Prof. Ridderbos *geeft U de gronden aan*, voor dit gevoelen, en Dr Geelkerken moet ge erop *betrappen*, dat hij *ondanks zichzelf*, heel òngemerkt, het

- 1) En het voor de geref. dogmatiek en voor het geref. openbaringsbegrip allernoodzakelijkst onderscheid tusschen de 'Wereld Gods' en den 'God der wereld' uit het oog verloren... En BAVINCKS(!) 'Chr. Wereldbeschouwing' radikaal verloochend, of vergeten, hoe moet ik het zeggen...?
- 2) Want waar haalt hij anders 'tijd' en 'ruimte' vandaan?

toch eigenlijk óók zóó toepast: *hoogere werkelijkheid* in Genesis 2-3, maar *tijd-ruimtelijkheid* in Genesis 1? Zoodat, àls U van 'willekeur' spreken wilt, (bl. 15, noot) U bij Dr Geelkerken wezen moet, die een hermeneutisch systeem volgt, *zijns-ondanks*, dat hij met evenzooveel woorden feitelijk bestreden heeft.

Nog eens, dit alles is van ondergeschikt belang.

Maar *waar het op aankomt* in het door U gestelde geding, of de mannen van Assen met Dr Geelkerken *principiëel gelijke positie innemen* tegenover de Schrift, ja dan neen, dat is¹⁾ dit:

1. Uw heele vraagstuk is *verkeerd opgezet*; het spot, sterker nog dan de zoeven geciteerde woorden van Dr Geelkerken, met de eerste eischen van een filosofisch betoog, waarin de oer-begrippen *klaar worden omschreven*, of althans naar een klare omschrijving *gezocht* wordt, en waarin dan voorts elke onderscheiding *logisch volgehouden* wordt. Ook bij U houden de filosofische termen een vroolijk dansje; en dat zou inderdaad een vrij onschuldig tijdverdrijf zijn, als het niet zoo *gevaarlijk* was, nu gij er een *consciëntiezaak* van maakt, en U beroemt, dat '*professoren en doctoren*' U instemming betuigen, en *kerkgeschiedenis* er mee wilt maken, en *zielen leiden*, en *God* over uw brochure een zegen afsmeekt, gelijk ge dat alles ons verzekert. Ik vraag aan eenvoudige lezers verschooning, dat ik *éven* iets zeg over die filosofische onderscheiding; *ik* begon er niet mee, maar *Dr Geelkerken* bracht ze in het debat; en aan wat hij opgezet heeft, daaraan plukt, met niet eens bevende vingers, onze anonieme brochureschrijver.

Een enkel voorbeeld (heusch niet nieuw):

Gij, man van den consciëntie-kreet, haalt van de Asser synode aan een zinsnede, welke het 'ongeoorloofd' noemt, 'bij een verhaal, dat *historie beschrijven wil*', het 'een of ander element eruit te nemen of in ONEIGENLIJKEN zin op te vatten, tenzij daarvoor uit de Schrift zelve deugdelijke redenen aangevoerd kunnen worden'.

Laat dat laatste nog eens even weg. Wat doet gij nu, klager over Assen? Ge SPRINGT INEENS VAN de tegenstelling '*eigenlijk of oneigenlijk*' ÒVER OP die HEEL ANDERE TEGENSTELLING: '*letterlijk-niet letterlijk*'; en *deze* wisselt dan weer stuivertje met de andere, derde, onderscheiding van '*werkelijk - niet-werkelijk*', of: '*hoogere of lagere werkelijkheid*'. En wat daar nog meer te citeeren valt uit de door Dr Geelkerken en U min of meer als vertoogen bedoelde woorden en gezegden.

Maar dat gaat toch niet! En *het is mij een raadsel, hoe menschen, die zich intellectueel noemen, deze dingen zoo maar voorbij kunnen zien*²⁾. Een dag van 24 uur of van 25 uur, of van 240 uur, of 2400 uur, enz., enz., - zulk een 'dag' is toch altijd een periode in de *gewone*

1) Natuurlijk wordt hier verwezen naar het zeer vele dat de pers over deze kwestie gaf. En dat de anonymus laat liggen.

2) Zie een dagbladbericht, omtrent intellectueelen te *Arnhem*. *Speciaal* intellectueelen!

'*werkelijkheid*', een begrip uit den '*tijd*', een heel gewone werkelijkheid, volstrekt geen '*hoogere*' werkelijkheid. Als Dr Geelkerken zegt: die boom (in dat overigens, ik weet niet waarom, geografisch paradijs) is niet te verstaan als een boom, en dat 'eten' is misschien heelemaal geen eten geweest, en zoo voort, dan is dat *een heel andere zaak*, dan of men zegt: de 6 dagen waren perioden, meetbaar in den tijd, maar alleen verschillen wij van meening over de vraag, of die perioden nu perioden zijn, *gelijk wij thans ze meten*, dan wel *van een andere maat*. Maar perioden in den tijd, *fragmenten van tijd, waren het in ieder geval!* Dàt heeft met 'onwettelijk', of 'on-eigenlijk' *niets te maken*. Zèlfs niet met 'letterlijk' of 'niet-letterlijk' lezen (zie beneden).

Want - en dit is een nieuwe grief tegen uw manier van opzetten van het vraagstuk - want *gij kunt toch weten*, dat *ieder* onder de 'mannen van Assen', die in gemoede meent, dat die dagen *door de Schrift zelf niet bedoeld* zijn als dagen van op de minuut af 24 uur, dit gevoelen aan de Schrift zelf ontleenen wil. Tegen Dr Geelkerken is gezegd: de Schrift moet zèlf gronden geven voor een niet-letterlijke lezing. Gij, brochureschrijver, gij meent, zoo maar in een enkel zinnetje, te mogen zeggen, dat de 'Asser mannen', die de 'dagen' van Genesis 1 anders dan als 24-uurs-dagen nemen, geen enkelen deugdelijken grond uit de Schrift kunnen aanvoeren. Gij zijt ten dezen in uw binnenste heel stellig verzekerd. *Het kan zijn, dat gij gelijk hebt*, al wekt uw redeneermethode nu niet bepaald het volste vertrouwen. Maar, met uw verlot, U weet natuurlijk, dat degenen, die hier in aanmerking komen, toch wel *getracht* hebben, hun opvatting als door de Schrift zelf *geëischt of toegelaten*, te bewijzen. *Dàt* heeft Dr Geelkerken *niet* gedaan ten aanzien van zijn 'hoogere werkelijkheid'. Het is evenwel *hier* wel degelijk gebeurd. U weet, dat er zijn, die zeggen:

de eerste drie dagen stonden *los van de positie van de aarde, tegenover de zon*, daarom zijn *althans* die eerste 3 dagen misschien geen 'gewone' dagen van thans, dagen, door den zonne-stand beheerscht, geweest; en, als 3 maal het woord 'dag' beteekenen kan iets anders dan 24 uur, dan kàn het ook zoo zijn in 4 andere gevallen;

of:

de *zevende* dag is geen gewone dag (onbepaalde duur); uit welke opvatting (b.v. door *De Wekker* verdedigd) anderen besluiten: maar als één keer op de 7 het woord 'dag' niet is: 24 uur, dan behoeft het de andere 6 keeren ook niet zoo te zijn;

of:

een 'dag' aan *noord-* of *zuid-pool* is geen 24-uursdag altijd; en toch heet dat een '*dag*', en valt die '*dag*' in de gewone, heelemaal niet 'hoogere', werkelijkheid; waarom zou dan in Genesis 1, dat zijn standpunt neemt, *niet* bij den aequator, *niet* op eenigen breedtegraad van de planeet Aarde, *niet* aan noord- of zuid-pool, maar uit het *standpunt van God*, die het *heelal stelt*, en tusschen millioenen hemellichamen ook

de Aarde in beweging zet, waarom zou in Genesis 1 dan het begrip 'dag' ook niet kunnen zijn een ander, d.w.z. langer (of korter, dat kan ook) tijdsbestek, dan onze zonne-dag?¹⁾

Feit is, dat - vooral volgens U, die zoo nadrukkelijk op den *vierden dag* als dag van zon-'formatie' wijst - de groote slinger, die in de wereldklok haar uren *voor de Aarde* afmeet, eerst op den vierden dag is in beweging gezet voor de aarde. Hiermee houdt alle *zekerheid* omtrent de dag- en uur-maat der scheppings 'dagen' op. Wie dan bovendien nog let op de grondbeteekenis van het woord '*jôm*' (dag) en weet, dat zijn grondbeteekenis op 'lichten', 'schitteren' wijst, die is wel zeer voorzichtig. Wil men absoluut hebben, dat het woord 'dag' *moet* verklaard worden naar ons tegenwoordig spraakgebruik, doet men dan evenzoo met den 'afgrond', waarop duisternis was en zoo voort? Een ander *moment* in de natuurlijke historie dan het moment van Genesis 1, leerde *ons* het begrip 'dag'. Maar geen andere *werkelijkheid*.

Ik herhaal, dat ik hier geen positie kies. Ik meen, dat eigen meening hier *niets ter zake doet*. Want *zelfs de meest verzekerde tegenstander* van de opvatting van dagen van niet-24 uur, kan het mij toegeven, dat *princiepief* aan de Schrift recht gedaan blijft, als 3 dingen vaststaan:

1e. dat geen enkele voorstelling ingang vindt in ons geloovig denken, tenzij dan, dat men in gemoede meent, aan de Schrift deze te mogen ontleenen of ze met de Schrift te kunnen verbinden;

2e. dat wetenschappelijke onderzoekingen, die buiten de Schrift omgaan, nooit een *bindende maatstaf* voor ons geloovig denken zijn (AANLEIDING kunnen, mogen, en moeten ze zelfs, altijd zijn voor nadere toetsing van ons inzicht, omdat wij ons kunnen vergist hebben in onze bewering: dit zegt de Schrift; maar *maatstaf* mogen ze nooit zijn; zoodat, wanneer het *zéker* is: dit en dat is door de Schrift geleerd, geen enkele wetenschap zich ooit als rechter over de Schrift stellen mag);

3e. dat de *werkelijkheid*, waarover men spreekt, de *werkelijkheid* blijft van den *tijd*, waarin wij met alle schepsel hier op aarde leven, en van de *ruimte*, waarin de wereld door God geplaatst is.

Aan deze 3 voorwaarden is telkens voldaan, niet door Dr Geelkerken, maar wel door de mannen van Assen, in hun (overigens geheel officieus) spreken over Genesis 1.

Laat mij het nu kras mogen zeggen: iemand kan een *waarheid* zeggen, maar tot die *waarheid* komen door een onlogische redeneering in een overigens principieel verkeerd opgezet betoog. En een ander kan een *onwaarheid* verkondigen, door een onlogische, inconsequente redeneering in een overigens principieel zuiver betoog. In zulk een geval is *eerst-*

1) Wat waren dat voor 'dagen' vóór de zon de aarde beheerschte? Dagen voor het eene halfroond? Of voor het andere? Dagen, die licht en donker geleidelijk deden opschuiven? Calvijn (op Gen. 1:3) weet het niet en acht het ook nutteloos, ernaar te vragen.

genoemde man, die op dat eene incidenteele punt *gelijk* heeft, principieel een *ketter*, en is de *tweede*, die in dat incidenteele geval *ongelijk* heeft, principieel een *orthodoxe*.

Daarom is het pure onzin, te vragen, of mogelijk in die kwestie van de 'dagen' Dr Geelkerken gelijk heeft (hij *schijnt, na Assen*, ineens met man en macht de 24-uurs-theorie voor te staan, want hij laat zijn redevoeringen afwisselen door colportage van het boekje van onzen anonymus, en hij moet toch een ernstig, eerlijk, wetenschappelijk zichzelf getrouw man geacht worden). Ik herhaal: het is dwaasheid, te vragen, of inzake die incidenteele vraag naar de lengte van de zes of zeven 'dagen' Dr Geelkerken *gelijk* heeft, of een ander *ongelijk*. Het is de vraag, *langs welke wegen hun redeneering gaat, hoe zij principieel staan tegenover het openbaringsbegrip der Heilige Schrift*, en in hoeverre ze *bereid* zijn, of *niet bereid* zijn, te bukken voor wat de Schrift zegt, *zoodra eenmaal duidelijk gebleken is: dat of dat zegt de Schrift uitdrukkelijk*.

En hierom meen ik, dat de brochure lichtvaardig over de rails van logica en kenleer haar trammetje waggelen, denderen laat. In zulke trammetjes gaat de Waarheid niet zitten.

En wie, met een beroep op dergelijke acties van beschuldiging een kerkformatie begint - hij zij intellectueel of niet - die *moet dat maar verantwoorden tegenover dien God*, die de Vader der geesten genaamd wordt: waarlijk niet voor niets, en die ons het licht van zooveel eeuwen schonk, zelfs van Aristoteles en Kant, niet voor niets.

-

Hoe gemakkelijk slaat deze schrijver zich door alle kwesties heen! Het staat er zoo maar eventjes: 'toen was het avond geweest en het was morgen geweest, de eerste dag', en dan komt de aanvulling van onzen schrijver: '*d.w.z. de eerste dag van die talloos-vele dagen, die nog volgen zouden*'.

Maar een ander mensch zegt: kalm even: dat kan ook beteekenen: de eerste dag *van de 7, waarover het loopt in Genesis 1*.

Maar als die 7e dag dan ook een van de talloos vele andere kalenderdagen is, dan moet de schrijver maar eens tegen *De Wekker* een brochure schrijven gaan, want die vond, dat de 7e dag een dag was van veel langer dan 24 uur. Waarom juist die ééne dag anders? Heeft volgens onzen anoniemen schrijver God precies 24 uur gerust, op Zaterdag? En toen den volgenden Zondag? Wat tóen?

Wij gaan niet verder, want het wordt anders profaan, en dat is niet bedoeld. Wij vragen alleen maar, dat de schrijver eerst wat studeeren zal in de logica, eer hij zich in een kerkhistorisch debat, dat over tientallen jaren nog beteekenis hebben zal, mengt. En dat hij nog eens ernstig nadenkt over de vraag, of het nu waarlijk zoo dwaas is, de mogelijkheid aan te nemen, dat onze, zeven 24-uurs perioden bevattende, rust- en werkweek AFSPIEGELING is van Gods, zeven perioden Gods omvattende, scheppings- en sabbathweek.

Maar dan *altijd*: God, *werkende in den tijd en de ruimte*.

Dus altijd: dagen in *eigenlijken* zin. Zelfs in *letterlijken* zin¹⁾. Want een dag aan de noordpool is *letterlijk* dag. Alleen maar een dag van andere maat.

Hoe het zij: *men moet niet elkaar belasteren*. Dr Geelkerken heeft niet te klagen, dat de synode van Assen niet getracht heeft, zijn gevoelens duidelijk en objectief uiteen te zetten. Laat men dan hier met zijn 'tegenstanders' - eigenlijk is dat een verkeerd woord - *precies evenzoo doen*. DÀN zal men niet langer, nog wel met een beroep op Dr H. Visscher (Heilig Evangelie of Pseudo-Schrift) insinueren, dat 'mannen van Assen' OM de resultaten der natuurwetenschap gekomen zijn tot die andere exegeze van het woord 'dag'. Want men mag wèl zeggen: NAAR AANLEIDING VAN die resultaten. *Maar dat is heel wat anders*. Wie zegt: ze deden dat 'OM' de wetenschap, die maakt zich schuldig aan '*pseudoschrift*', nog wel met het 'heilig evangelie' op tafel. Heeft Dr Geelkerken niet zelf *gevraagd*, dat *naar aanleiding van* nieuwere onderzoekingen men nog eens nader zich afvragen zou: hebben wij misschien te vroeg gezegd: dit, of dat, is *zéker de leer der Schrift*? Heeft iemand hem dat ooit verweten? Laat Dr Geelkerken weten wat hij doet, als hij zulke brochures laat verkopen in zijn tegenwoordigheid²⁾ aan de massa. Hij graaft zijn eigen graf, als man van eerlijke *wetenschap* èn van *ernstige* petitie. Hij heeft immers gevraagd om diepgaande Schriftstudie? *Ernstige* petitie komt in *repetitie*. Ook al wordt de petitie door anderen afgewezen. Zij houdt vol. Hier echter wordt met insinuatie vervolgd, wat hij zelf, afgedacht van incidenteele mislukking of succes, als ernstig streven *gevraagd* heeft, ziende op den nood der tijden. Nader Schriftonderzoek, niet OM, maar wèl *naar aanleiding van* nieuwere wetenschappelijke gegevens.

O, wat kan men in de kerk soms makkelijk zich afmaken van zijn eigen woorden! En dat alles, om een boekje aan den man te brengen, waarin voorbijgezien wordt, dat het debat over de 'dagen' van Genesis 1 bleef binnen het terrein van de 'exegeze', terwijl het dispuut over boomen, slang en wat daarmee samenhangt liep over het *feit*, de *werkelijkheid*, en het *begrip* 'historie'. Om van het vraagstuk der *openbaring* nog maar te zwijgen.

Gevaar voor evolutieleer?

Een enkel woord wil ik nog wijden aan wat de anonieme brochure zegt

- 1) Daarom is het m.i. jammer, en verwarrend, dat in het reeds geciteerde boek van G.F. Wright, bl. 317, op gezag van Gladstone het niet-24-uren-tellen in de 'dagen' van Genesis 1 op één lijn gesteld wordt met de niet-letterlijke opvatting van de 'anthropomorphismen' in den bijbel. De tegenstelling is in deze '*dagen*-kwestie' een *heel* àndere, dan die van 'letterlijk' òf 'oneigenlijk'. Overigens geeft ook dit boek eenige juiste opmerkingen, bl. 314, 315, al wijs ik de probleemstelling af in den daar gegeven vorm.
- 2) *Woord en Geest*, van 7 Dec. 1928, kerknieuws.

over de gevaarlijke consequenties, die h.i. liggen in de lijn van de opvatting, boven vermeld, omtrent de 'dagen' van Genesis 1. De schrijver vreest, dat 'men de *evolutieleer binnenhaalt*'. Ja, hij constateert, dat 'het *gevaar voor de deur ligt*'. De 'evolutieleer' is dan volgens hem 'de leer, *die de Schepping op zij dringt en de geleidelijke ontwikkeling der dingen propageert*'.

Nu is het jammer, dat de schrijver het begrip 'evolutie' zoo *beperkt*. Want het ware een al te populaire voorstelling van zaken, als men zou zeggen, dat de evolutie-theorie *alleen* maar te maken heeft, of zelfs maar *hoofdzakelijk* te maken heeft, met de vragen, die de *stoffelijke* ontwikkeling der *aarde*, en de bestaanswijze van *dieren* en *planten* etc. raken. De evolutie-gedachte is ten slotte een idee, die op *alle* terreinen van leven, en denken, en gelooven, en zijn, haar recht vraagt. Ook op *religieus* terrein. De vraag is vooral in deze dagen, nu het gereformeerde *openbarings-begrip* in het brandpunt van den geestelijken strijd staat, of hetgeen wij in de Schrift hebben, *openbaring is, die van God gekomen is, transcendent*, dan wel, of die openbaring *opkomt uit*, of ook maar ten deele *samenvalt* met het 'milieu', waarin haar instrumenten leven, de 'oostersche' wereld, enzoovoort. De vraag, of het Oude Testament, en Israëls religie, en zijn monotheïsme, en zijn verheven Gods-begrip, en ook zijn in de eerste bijbel-hoofdstukken vervatte prediking van oorspronkelijke gerechtigheid, zondeval, en verlossing in Christus Jezus, vruchten zijn van breed-*menschelijke 'ontwikkeling'*, dan wel directe *openbarings-werken* Gods, DIE vraag hangt rechtstreeks samen met heel het geding dat aan de twee namen Geelkerken en 'Assen' verbonden is.

Nu is het teleurstellend, dat iemand, die nu toch eenmaal over de 'evolutie' spreekt, en dat in onmiddellijk verband met heel de vraagstelling van Assen contra Dr Geelkerken, niet naar deze TWEE kanten het vraagstuk beziet. Omtrent Dr Geelkerken is hij geheel en al gerust; aan *diens* trouw aan de gereformeerde gedachte mag niemand twijfelen. Maar wie de 'dagen' van Genesis 1, al is het ook op z.i. bijbelsche gronden, anders opvat dan de schrijver van het requisitoir tegen de 'mannen van Assen', die loopt gevaar, de evolutie binnen te halen... Het lijkt ons zóó wat ondoordacht; in elk geval: eenzijdig.

We zullen twee dingen er tegenover stellen.

In de eerste plaats, dat, *indien* men eenmaal de evolutie-leer ter tafel brengt, dan ook eens ronduit moet gesproken worden over de herhaaldelijk geuite klacht, *dat het openbaringsbegrip*, gelijk het (niet zoozeer in opzettelijk voorgedragen *theorie*, als wel in onwillekeurige *gevallen* van de praktijk) blijkt te leven voor het begrip van Dr Geelkerken en enkele van zijn medestanders, ligt, *niet* in de lijn der '*revelatie*', doch in die der '*evolutie*'. Sprak Dr Geelkerken niet van '*oostersch licht*', en oosterschen verteltrant, enz.? Zeker, daar *is* natuurlijk samenhang tusschen Israël en de Oostersche volken, en die samenhang brengt ook mee de parallellen tusschen bijbelsche en andere scheppings- en zond-

vloedverhalen, en zoo voort. Maar niet de moeizaam verworven *kennis* van de 'oostersche wereld', doch de *voorop-gestelde openbarings-inhoud* der H. Schrift maakt voor een gereformeerde uit, waar hier de ontwikkeling, en waar hier de afval is, in Babel òf Bijbel, bij de heidenen dan wel bij Israël. Wij kunnen hier niet op ingaan. We verwijzen naar de geschriften van *Dr H.H. Kuyper: Evolutie of Revelatie*, en van *Dr J. Ridderbos: Israël en de Baäls, Afval of ontwikkeling*. (Naar déze twee; niet, alsof er niet meer zouden zijn, maar omdat deze *titels* reeds in een korte spreuk doen zien, waar het hier om gaat.)

Het zou onbegonnen werk zijn, hier uit te maken, òf Dr Geelkerken, en Dr N.D. van Leeuwen (wiens leus 'de bijbel ontstond *in* het oostersch milieu' praktisch neerkomt op: 'de bijbel ontstond min of meer *uit* het oostersch milieu') inderdaad aan de evolutie-leer, en dan nader op het terrein van de godsdienstgeschiedenis, bedenkelijke concessies hebben gedaan. Ook zij hebben hun rechten; en men mag in een paar regels zich niet van hen afmaken. Ik wil echter alleen maar zeggen: laat de anonymus niet zijn evolutie-vrees aanknoopen bij de 'dagen'-exegese; want hij kàn, *als hij een vergelijking trekken wil* tusschen Dr Geelkerken en mannen van Assen, *niet voorbijgaan* aan de kwestie, of Dr Geelkerkens *openbaringsbegrip*, gelijk het toegepast werd, evolutionistisch is, ja dan neen. Er zijn er, die hardop zeggen: ja.

Maar we geven hem gaarne toe, dat de fout van den één *niet* excuseert die van den ander. En wat betreft de 'dagen' van Genesis I, zou ik daarom nog dit willen zeggen, in betrekking tot de gevreesde evolutie-tendenzen.

*Het is hier louter de vraag, HOE men komt tot zijn 'exegese'?*¹⁾

Exegetische *resultaten scheppen geen* filosofisch, geen kentheoretisch, geen godsdiensthistorisch 'standpunt', of 'uitgangspunt'. Het is precies omgekeerd: al naar gelang het uitgangspunt is, zal men exegetiseeren. Iemand, die om andere, *buiten Genesis 1 gelegen* redenen, voelen zou voor de evolutieleer, en toch nog, om een of andere reden, er prijs op stelt, met den bijbel onder den arm naar kerk of school te loopen, die zal natuurlijk trachten, die 'dagen' om te zetten in tijdperken, van millioenen jaren, liefst. Maar DAN heeft *niet* de 'exegese' van de dagen als tijdperken hem de evolutie geleerd, maar de evolutie heeft hem de (*alsdán* door en door kreupele, ongeloovige, bijbel-critische karikatuur-) exegese van 'tijdperken' geleerd. Het *uitgangspunt* deugt bij zoo'n man niet; en *dáár zit dan de kneep. Als twee hetzelfde doen, is het nog niet hetzelfde*. De één kan zeggen: ik geloof aan 'tijdperken' en kan dat dan goed bedoelen, de *ander* kan hetzelfde zeggen, en toch een ketter zijn in merg en been; als hij n.l. probeert den bijbel om te zetten naar

1) Beter: of men inderdaad *exegese* geeft, of slechts den *schijn* ervan aanneemt.

zijn hand. En als er iemand op zou staan, die op DEZE gronden, en in ZULK verlangen, een asyl voor zijn eigenlijk bij voorbaat *reeds ongeloovige* wetenschap zou zoeken in de 'tijdperken'-leer, *dàn* bestaat de mogelijkheid, dat een ander, die *zelf ook aan tijdperken gelooft, maar op heel àndere grónden, hem als ketter zou moeten vonnissen.*

Daarom is het ook zoo *oppervlakkig*, en zoo misleidend, als men zich blindstaart op een zeker *resultaat* van redeneering. Het komt altijd eerst en meest op de redeneering *zelf* aan. Daarom is het ook oppervlakkig, te visschen naar foutjes, die misschien '*mannen van Assen*' zouden gemaakt hebben. Want: *op welke pijlers* steunt ieders betoog, *van welke grondgedachten* gaat men uit? DAT IS DE VRAAG. Natuurlijk niet de eenige. Maar in Schrift-vraagstukken wel een der eerste. En daarom aarzel ik niet, te verklaren, dat iemand, die TERWILLE van 'natuurwetenschap', of TERWILLE van eigen denken omtrent *wat kan* of *niet kan*, de 'dagen' van Genesis 1 uitrekt tot tijdperken, en dan *zonder dat* het hem iets schelen kan, of men hem al te eeniger tijd aantoot: maar dat verbiedt eerlijke exegese, - dat *zóó iemand* onder de leertucht der belijdende kerk moet vallen. En dan mogen ze klagen over 'meten met twee maten' zoo hard ze willen, dan houd ik vol, dat het voor de rechtbank van trouw en waarheid bestaanbaar is, in het afgetrokkene, dat onder hen, die het vonnis teekenden, ook zelfs menschen waren, die eveneens zeiden: het zijn tijdperken. Want als die dat gelooven zouden *op andere gronden*, met bereidheid, om dadelijk de idee *los te laten*, als men *bewijzen* kan, dat de bijbel het niet toelaat, dan is zoo iemand volkomen eerlijk. Want nooit om eenig exegetisch of ander resultaat '*op zichzelf*', wordt iemand aangenomen of verworpen. *Niets staat 'op zichzelf'*. De dingen zijn niet zoo simpel.

Maar - en dit is een meer directe poging tot antwoord op wat de anonieme brochure zegt - maar zoolang de 'mannen van Assen' zullen vasthouden aan het begrip '*schepping*', en aan de *transcendente* beteekenis van '*God zeide*', en aan het *verschil* tusschen de eerste en tweede schepping, en aan de leer van den *Logos*, en aan het absolute: '*in den beginne*', en wat dies meer zij, ZÒOLANG zal dat alles eenvoudig een dam zijn, waarop elke fundamenteele overbuiging naar de evolutieleer zou stuiten.

Ziehier dan ook tegelijk, waarom het dwaasheid was, te eischen, dat zoo maar even een tweede synode eens zou gaan spreken over die 'dagen' van Genesis 1. Wil men *puur wetenschappelijke* debatten opzetten ter synode? De synode is een vergadering van *kerken*. Zij heeft dus o.m. *belijdenisvragen* te behandelen, en *kàn* *dàn* wel degelijk samenkomen om tegenover de evolutie-hypothese te stellen (en uit te werken) de begrippen: schepping en openbaring. Het moge er van komen! En zij kan ook geroepen worden om een bepaald geval van leertucht te onderzoeken. Eerst in dat bepaalde geval kan blijken, of de persoon, om wien het dan gaan zal, de tijdperken-exegese voorstaat, *omdat hij*

van den bijbel af wil, DAN wel, omdat hij naar den bijbel toe wil, hem wil verstaan. Maar in het afgetrokkene eens over de kwestie gaan spreken, dat zou een aanmatiging zijn, en een vertooning; een wetenschappelijk discours, los van kerkelijken arbeid. En dat mag tot geen prijs.

Tenslotte: laat de schrijver niet vergeten, dat reeds Dr H.H. Kuyper in gemeld geschrift (rectorale rede) heeft aangetoond, dat het dilemma: 'evolutie' of 'revelatie' *niet geheel zuiver is gesteld*. Er komt wat meer bij.

Dit in het *algemeen*.

En nu een slot-opmerking in het *bizondere* van *dit* geval (Assen).

Het is uit geschriften van beide kanten aan te toonen, dat die 'mannen van Assen', die de betwiste exegese van 'dagen' gaven, allen, hoofd voor hoofd, getracht hebben, uit de Schrift dit te bewijzen; terwijl Dr Geelkerken zijn opvatting van 'slang' en 'boom' en heel dat andere, *niet* uit de Schrift heeft afgeleid. Nog eens: het is best mogelijk, dat de mannen van Assen inzake die dagen puren onzin leerden. Blijkt dat, dan zullen ze *mòeten* retireeren. Maar het is óók onredelijk, wat *zij* deden op één lijn te stellen met wat Dr Geelkerken bestond. De tegenstellingen zuiver houden!

Over den uiteengescheurden bijbel...

Al is het met eenigen tegenzin, toch willen we niet zwijgen over de klacht, dat de 'mannen van Assen' *den bijbel 'uiteenscheuren'*. Ze verklaren 'vele gedeelten' van 'Gods Woord' 'onecht', en werpen ze 'buiten de Schrift'. Aldus wordt de aanklacht geformuleerd.

Eerst een opmerking over die 'vele gedeelten'. Het zijn er maar enkele, die met zorgvuldigheid bijeengezocht zijn.

Maar vervolgens: ook nu wordt de kwestie weer *onzuiver gesteld*. Want wel zegt de schrijver, zoo in het voorbijgaan, dat hij het verschil tusschen tekst-critiek en Schriftcritiek heel goed weet; en wel geeft hij in zijn 'Naschrift' op den 3en druk een tamelijk komisch aandoend vaderlijk vermaan tot 'beter begrijpen'(!) aan Dr W.H. Gispen te Delft, die hem verweten had, dat hij tekstcritiek en Bijbelcritiek door elkaar haspelde, maar - dit verandert geen zier aan het feit, dat hij, indien hij waarlijk dat verschil weet, dan te meer schuldig staat, door zóó onzuivere tegenstellingen te scheppen. Want, - dit laatste doet hij, als hij zegt: de hoogleeraren, die bepaalde 'texten' als niet in de oudste handschriften voorkomende, willen weglaten, werpen die teksten dus 'uit de *Schrift*', of 'uit *Gods Woord*'. Dàt is toch de zaak vertroebelen.

Bijbel-critiek, dàt is: uw eigen gedachte opleggen aan Gods Woord. Om nog even terug te komen op wat in de voorafgaande bladzijden behandeld werd: een illustratie van *bijbelcritiek* is b.v. in de vrijzinnige leer, dat het volk Israël, toen het zwierf door de woestijn, met geen mogelijkheid zoo'n hoog Godsbegrip KÖN hebben gehad, als de wetten

van Mozes aan den dag leggen; dat DUS die wetten *niet van Mozes kunnen* zijn, dat daarom de priesters en de profeten, eerst veel later, door de ontwikkeling der godsdienstige beseffen in het algemeen, het monotheïsme hebben begrepen, en dat ze *dát* monotheïsme toen zijn gaan preeken, en dat men *toen* eerst het oude polytheïsme der vaderen veroordeeld heeft, en als 'afval' heeft geteekend, terwijl het toch *eigenlijk* het *oude* volksgeloof was; maar dat de latere predikers van het monotheïsme, voor het gemak, en om succes te behalen, hun monotheïsme maar hebben *voorgesteld* als het alleroudste standpunt der vaderen, zoodat het allemaal eigenlijk een soort bedrog is. Dit is een staal van evolutieleer, op een heel klein onderdeel toegepast op de boeken van Mozes.

Zie, *zóó iets is bijbelcritiek*. DIE vraagt niet: *wat staat er?* Maar: *wat zegt mij mijn verstand?* Wat er staat, kan den man der bijbelcritiek tenslotte niet deren. Hij zegt met de grootste kalmte: ja zeker, *dát* en *dàt* '*staat er*' ook, maar ik zeg: dat *kán niet zoo zijn*.

Daartegenover is '*tekst-critiek*' heel iets *anders* (de naam is ongelukkig gekozen). Die vraagt *alleen* maar: *wat heeft er gestaan?* Als ze *dát* weet, heeft ze verder niets meer te doen. De tekst-critiek is een poging om uit de verschillende handschriften, die ons van de bijbelboeken gebleven zijn, en die inderdaad van elkaar afwijken (hoewel nooit zoo, dat de lijnen vervagen) door vergelijking en anderszins den meest oorspronkelijk te achten tekst te vinden, en dien vast te stellen. *Want een feit is, dat de oude handschriften, de eigenlijke, nergens meer te vinden* zijn, en dat we afschriften hebben, die uiteenlopende lezing geven.

Nu zou het ons te ver voeren, breder in te gaan op het verschil tusschen het één en het ander; of op de gevaren¹⁾, die de tekstcritiek meebrengt, of op het feit, dat het standpunt, dat men inneemt tegenover de Schrift, óók wel degelijk invloed hebben kan op een al te vrijpostig of een bescheiden arbeid tot tekst-vaststelling en herstel van tekst-bederf. We volstaan met volgende opmerkingen.

1. De anonieme brochure verzuimt weer (precies als bij de kwestie van de 'dagen') te vragen, om welke reden men soms bepaalde teksten als niet van de hand der schrijvers zelf afkomstig, wil beschouwen. Deed hij dat royaal, dan zou blijken, dat die reden in de door hem genoemde gevallen *niet* ligt in eenige opvatting van wat kan of niet kan, maar in objectieve redenen, aan den tekst zelf ontleend (het verband, andere handschriften, die een zekeren tekst niet hebben, enz.).

2. Daarom is het onjuist, te zeggen: 'zij werpen die teksten uit Gods Woord'. Want ze zeggen *juist*: ze zijn ten onrechte *in Gods Woord*

1) Natuurlijk *bestaan* de gevaren; de schrijver noemt er enkele op bl. 30. Maar wat is *niet* gevaarlijk? Het komt altijd maar weer aan op het *voorgesteld uitgangspunt* in de Schriftbeschouwing.

ingedragen, door overschrijvers e.d.; en dus is de lezing, die ik voorstel, m.i. de terugkeer naar Gods Woord. Als iemand in gemoede meent, te kunnen aanwijzen, dat een bepaalde tekst niet in de oorspronkelijke handschriften gestaan heeft, dan zou hij 'iets aan de woorden der profetie dezes boeks toe-doen', indien hij, met die opvatting in zijn hart, die plaats liet staan.

3. Als de redeneering van den schrijver ernstig is - en dit moeten we aannemen - dan wil hij dus niet hebben, dat ooit van z'n leven, tot aan den jongsten dag toe, iets verandert aan den tekst, *dien 'onze vaderen' gevolgd zijn, toen ze de belijdenis opstelden*. Immers: de schrijver klaagt, dat de belijdenis *dan toch maar zegt: 'al wat in die 66 boeken staat, gelooven we zonder eenig voorbehoud.'* En daarom, zoo besluit hij, moeten we de uitdrukking: 'die boeken', *laten staan, zooals ze bedoeld is ten dage, als de belijdenis opgesteld is*. Men moet die uitspraak der belijdenis 'letterlijk nemen' (bl. 29).

Laat ons nu even nadenken. De Ned. Geloofsbelijdenis is opgesteld in 1561. Let wel, menschen van Assen, let wel, wetenschappelijke voorlichters van de bezwaarden, let wel, redactie van *Het Vaderland*, en van andere bladen, die toeziet, en de brochure van onzen anonymus als zoo'n *ernstig* geval, dat leelijk in de maag van 'Assen' zitten zal, aankondigt: dat was *veel meer dan een halve eeuw, vóórdat de Statenvertaling klaar was*. Toen dus die geloofsbelijdenis opgesteld was, beteekende de uitdrukking 'alle deze boeken' een heel andere bijbeluitgave dan onze tegenwoordige. Was de *grondtekst, waarop die andere uitgave steunde, nu dezelfde, of een andere*, dan de tekst, dien de Statenvertaling gevolgd heeft? Goed vasthouden, wat onze anonymus wil.

Laat eens zien. Toen die Nederlandsche geloofsbelijdenis verscheen, had ook Beza nog niet gepubliceerd zijn beteekenisvolle werk over het Nieuwe Testament. Dat werk verscheen eerst in 1565; de belijdenis kende het dus nog niet. In dat werk is Beza druk bezig met tekstcritischen arbeid; hij zoekt op zeer veel plaatsen naar den oorspronkelijken tekst van het N.T. terug te keeren; en kiest uit de verschillende varianten, op andere manier, met betere regelen, meermalen ook met heel andere uitkomst, dan vóór hem door anderen gedaan is.

Nu verder. Als de *Dordtsche synode* de bijbelvertalers aan het werk zet, dan gebruiken deze heeren - want er waren toen geen conscientiekreten, noch toejuichende recensenten, als in 1928 - heel rustig de *tekstcritische resultaten van Beza*, die inmiddels na 1565 met *heel wat andere vermeerderd waren*. Wie het niet gelooven wil op grond van artikelen in de encyclopaedieën, of op gezag van den gereformeerden professor Grosheide (Kanon en Tekst van het Nieuwe Testament, Hollandia, Baarn), of op gezag van den Roomschen Prof. Groenen (Algem. Inl. tot de H.S.; Gesch. v.d. Tekst, Leiden, Théonville, 1917), die moet het dan maar nalezen bij de heeren van de Dordtsche synode zèlf. Daartoe leze hij b.v. de Acta Revisorum N.T., in N. Hinlópen, Historie van de

Ned. Overzettinge des Bijbels, Leiden, Joannes le Mair, 1777, 123 v.v.; of andere werken. Daar verklaren ze het zelf, dat ze gebruikt hebben de editie van Stephanus, met de tekstcritische aantekeningen van Beza.

Dus is vast te stellen, dat *de tekst van de bijbelboeken ten dage van de opstelling der Ned. geloofsbelijdenis* (1561, toen nog niet eens de Deux-aes-bijbel bestond) *een andere tekst is dan die, welke ten grondslag ligt aan de Statenvertaling*¹⁾. Daar helpt nu eenmaal niemand aan.

Als ik nu den man van den conscientiekreet hoor verzuchten: dat een tekstcritisch resultaat, dat gister en eergister nog niet 'semper, ubique en ab omnibus' aanvaard geworden was, *in strijd komt* met den historisch uit te leggen letterlijken term der belijdenis ('alle deze boeken') dan wil ik hem, en de geleerde en zeergeleerde heeren recensenten in Den Haag, Amsterdam, Bunschoten, Apeldoorn enz. dringend verzoeken:

òF: uit te spreken, dat de '*mannen van Dordt*' *aanranders zijn van de Nederlandsche geloofsbelijdenis*, want hun bijbelvertalers weken af van den tekst van 'al deze boeken', gelezen als een min of meer vaststaande grootheid, anno 1561, -

òF: te zeggen: ik heb me vergist, en ik heb niet al te ernstig nagedacht, dezen keer.

4. Want, hoe wil deze opschrikker van het geref. volk nu OOI *klaar komen*? Laat hem nemen *elken tekst*, dien hij *wil* ten grondslag leggen

- 1) Niet in een duur wetenschappelijk werk, maar in een 'volksblaadje' (toch nog te 'zware' lectuur voor de schapen, die door Dr Geelkerken op zijn meetings worden ingeleid in de wijsheid der anonieme brochure?), - in een *volks-blaadje*, zeg ik, van 1869, staat te lezen: 'In eene burgerwoning te Embden zat, op het einde van het jaar 1569, een man van ruim zestigjarigen leeftijd voor eene tafel, waarop zich een twaalfstal boeken bevonden van verschillend formaat. 't Was spoedig te zien, dat het Bijbels en Testamenten waren. Geheel verdiept in de beschouwing van den schat, dien hij daar voor zich had, was hij bezig met ze onderling op sommige plaatsen te vergelijken. Het trof hem, dat er *zooveel verschil was tusschen den tekst van den eenen en van den anderen Bijbel, zoodat geen drie van de uitgaven volkomen met elkander overeenstemden...*' (óók wegens verschillende verhouding tegenover den vast te stellen *grondtekst*). (Zie: J.I. Doedes, Over Nederl. Bijbeluitgaven, in het midden der 16e eeuw, ten dienste der Hervormingsgezinden, no. 7 van: 'Voor 300 jaren, volksblaadjes ter herinnering aan de schoonste bladzijden uit onze geschiedenis,' Harderwijk, Bronsveld, 1869, bl. 111, 120, 126). Gelukkig, dat de 60-jarige Embdensche burgerman niet met '*bezwaren*' lastig gevallen is, gelijk thans in 1928 wij. HIJ zou van 'Schriftaanranding' gesproken hebben? Maar wil de anonieme schrijver nu eens bedenken, dat deze Embdenaar de man is, *die het eerst de geloofsbelijdenis heeft aan zijn hart gedrukt? Was de man nu een aanrander van de letterlijke woorden der confessie? Of kan hij den anoniemen schrijver rustig aanzien en zeggen: denk eens aan mij, eer gij menschen opschrikt, die het zooveel beter konden hebben, dan ik, als ze even moedig waren? Zoo'n Embdenaar van 1569 is 'wijzer dan zijne leermeesters' van 1928...*

aan een bijbeluitgave: *iedere tekst is resultaat van tekstcritiek*. Ook de tekst, dien de *Statenvertaling* volgt, *is* resultaat van tekstcritiek¹⁾. En die tekstcritiek komt, menselijkerwijs gesproken, *nooit* klaar, zoolang de wereld zal staan. En dat heeft God zelf nu eenmaal zoo laten komen. En wat beteekent dan de ernst van zoo'n conscientiekreet; en hoe hoog staat het met de wetenschappelijke eerlijkheid of werkzaamheid van de pers van de groep-Geelkerken?

5. Deze dingen zijn volstrekt niet nieuw. De Statenvertaling, zegt Prof. Grosheide in een *populaire* brochure, vertelt in de Kantt. ronduit, dat ze aan tekstcritiek haar krachten beproeft. Alleen in Mattheus staan er al 15 zulke opmerkingen. *Populair genoeg*, zou men zeggen. Ja, men kan gemakkelijk klagen, dat 'onze mannen' niet werken, en dat het licht dus maar komen moet van ethischen kant! Maar feit is, dat zelfs resultaten van eerlijk-gereformeerde auteurs, inzake bijbelstudie, die voor een paar stuivers te koop zijn, worden opzij gezet door zulke brochures, die tekstcritiek noemen: *Schrift-verscheuring*, en in elk geval afwijking van de Ned. geloofsbelijdenis! Is het nu niet waar, dat Dr Geelkerken, door terwille van de kerkelijke ontwikkeling, zulke domheden te recommandeeren, althans te *laten* recommandeeren, *de ontwikkeling van het gereformeerde leven achteruizet, ophoudt?* En dat hij niet leidt, maar geleid wordt? Ach, *bij Dr Geelkerken en zijn blad en zijn colportagedienst kunt ge het krijgen, zooals ge het hebben wilt*. Vandaag pousseert men artikelen van een dominee ginds, over 'CONFESSIONALISME', waarin tegen het *hangen aan de letter* der confessie als tegen een grove zonde geprotesteerd wordt, en Dr Geelkerkens blad zegt: *fijne kost, menschen, komt, koopt en leest*. Later haalt onze anonymus het in zijn hoofd, te decreeteeren, dat de *letter der confessie* in 1561 de gereformeerde tekstcritiek definitief aan banden legt, *en weer zegt Dr Geelkerkens pers: fijne kost, menschen, komt, koopt, en leest!* Wat is dat voor houding, van een man, die zich laat huldigen als man van vooruitgang? Heden Barthianismen, morgen onnoozelheden als van den anonymus? Heden een vooruitstrevend gebaar van Dr Geelkerken, morgen een gedachteloos colporteeren met een boekje, dat hij vóór een paar jaar zéker had afgemaakt in de *Overtoomsche Kerkbode*. Laat ieder, die eerlijk wil wezen, zich eens plaatsen voor de vraag: zou Dr Geelkerken vóór 10 jaar ook zulke brochures hebben aanbevolen? Hij had ze uitgelachen vanwege de dwaze voorstelling. Maar ook in kerkberoering blijft God de God der *waarheid*. Dit zeg ik niet alleen tot Dr Geelkerken, als eindredacteur,

1) Interessante lectuur biedt dan vervolgens ook nog: J.I. Doedes, *Geschiedenis van de eerste uitgaven der Schriften des Nieuwen Verbonds in de Ned. Taal, 1522, 1523*, Utrecht, Kemink & Zn., 1872, zie vooral C.H. Ebbinge Wubben, *Over middelnederlandsche vertalingen van het Oude Testament, bouwstoffen voor de gesch. der Ned. bijbelvertaling* (diss.) Haag, M. Nijhoff, 1903, passim; - Isaac 1e Long, *Boekzaal der Nederduitsche Bijbels*, 2e uitg. Hoorn, T. Tjallingius, 1764.

maar ook tot allen, die erom heen staan en van de brochure zeggen: dat is nog eens een merkwaardig *'tijdwoord'*. En tot hen, die beter weten, en... zwijgen over een reclame, die hun als mannen van *studie moet* tegenstaan.

6. Het kan me ook nu weer in dit verband niet schelen, of Prof. Kuyper inzake Markus' slot, en Prof. Aalders in het geval van een plaats in Jeremia, al of niet gelijk heeft. Vermoedelijk zal hun eigen wetenschappelijke rust hen zelf wel het eerst doen zeggen: 'best mogelijk, dat ik me vergis. Vergis, op dit bepaalde punt.' Maar het gereformeerde volk, dat nog op eerlijkheid prijs stelt, zal, in gevallen als deze (vergelijk wat ik zei over de 'dagen') telkens weer vragen: *welke gronden hebt gij voor uw gevoelen*; legt gij uw meening aan de Schrift op, of leidt gij ons naar de Schrift toe?

Het is niet nodig te verzuchten, zooals onze brochureschrijver doet, in een *incidenteel* geval - daar hebt ge het ongeluk weer! - kijk toch eens aan, een *ethische* bijbelverklaring *handhaaft* Jeremia 3:18, en een *gereformeerde* handhaaft dat vers *niet*. Want, *stel eens even*, dat Prof. Aalders inzake Jer. 3:18 ongelijk heeft, is daarmee over de *beginselen*¹⁾ iets beslist? Als ik twee gidsen heb, de één leidt me op een verkeerden weg, maar struikelt niet over een *bepaalden steen*, de ander leidt me op een goeden weg, maar struikelt wèl over dien bepaalden steen, is dan daarmee iets uitgemaakt omtrent hun algemeene waarde als gidsen, als helpers, als mannen, die mij wat te geven hebben?

7. Waarom zou ik nog meer zeggen? Inzake het slot van Marcus heeft Prof. Hepp in *De Reformatie* indertijd breed Prof. Visscher geantwoord.²⁾ Onverschillig hoe men nu over bepaalde *gevallen denkt*, die artikelen kunnen de kwesties en de fundamenteele verschillen tusschen tekst-vaststelling en bijbelcritiek, doen zien. En voorts wischt geen water van de zee ooit het feit af, dat ook onze aanklager van de 'Asser mannen' een bijbeltekst dagelijks gebruikt, die *resultaat* is van *tekstcritische schifting, invoeging, weglating, anders dan Guido de Bres heeft gevolgd*, toen hij een of andere uitgave van den bijbel las.

Maar niettemin: 'alle deze boeken ontvangen wij voor heilig, kanoniek.' De één zegt: hier is een vlekje, de ander zegt: daar zie ik een vlekje. Een vlekje, niet in Gods Woord, doch in een *afschrift* er van! Maar ze zijn het eens in den wil om 'alle deze boeken', zooveel het *kan*, zonder vlek of rimpel, door de tijden heen te dragen, en er bij te leven en te sterven. Dat daar ergens een man komt, die de kwestie van

1) Wanneer op bl. 28, noot, door de anonieme brochure gezegd wordt: Prof. Aalders verklaart wat in Jer. 3:18 staat *onmogelijk*, en daarom gelooft hij het niet, dan is dat in hooge mate onwaardig. Prof. Aalders heeft niet gezegd: God kan dat niet doen; doch: de *historische feiten*, die wij achteraf door God zelf zien beheerscht, wijzen het anders uit.

2) Eerste jaargang, nrs 31-44.

de echtheid van Daniël erbij sleept, zonder de geringste oorzaak, en die een klacht aan Assen adresseert, die reeds te Dordt had moeten komen, en die dus ongeveer 3 eeuwen te laat komt, ja, dat kunnen we ook niet helpen. Insinuaties, dat Prof. Aalders 'moeilijkheden' ziet, en dat hij DAAROM een tekst eruit werpt (bl. 27, noot), mogen den man van de fijne conscientie vergeven worden. Wie leest wat Prof. Aalders zelf zegt, zal andere dingen opmerken.

Eén van beide: de anonieme brochureschrijver moet over geen enkelen tekst, die nu eenmaal in den bijbel van Guido de Bres' tijdgenooten stond, ooit een debat openen, omtrent de vraag, of de aangenomen hebreeuwsche of grieksche lezing ervan *juist is, òf, àls* hij een debat erover openen en regelmatig beëindigen wil, dan heeft hij *toegegeven*, dat tusschen hem en de 'mannen van Assen' dat debat zuiver een *wetenschappelijke* kwestie is; geen *geloofs*-kwestie. En dan heeft hij daarmee zijn brochure op dit punt verloochend, ongeacht het resultaat van die nadere onderzoekingen. Zoodra hij op objectieve gronden over de echtheid van bepaalde teksten met een ander spreken wil, is hij over de brug van de 'mannen van Assen' heengekomen. Tenminste, voor zijn bewustzijn. Want in feite *is* hij al over die brug, zoo vaak hij den Dordtschen bijbel van de Staten Generaal leest. Zie op zijn 66 boeken, en met verwijzing naar de uitdrukking: 'alle deze boeken' in de geloofsbelijdenis, zegt hij: '*Dat zijn, naar de bedoeling van onze Vaderen, de bijbelboeken, zooals ze voor ons liggen.*' Cursiveering van hem. Laat mij dan mogen cursiveeren deze 3 woorden: *dat is dwaasheid*. Guido de Bres had *wat anders* voor zich liggen. O slechte Beza: de recensenten van de niet-gereformeerde pers gaan voor een niet gering deel binnenkort uw plaats in het gedenkteeken der Hervorming ruimen. *Schriftaanrander!*¹⁾ O Beza! De *beweging-Geelkerken brengt ons achter Dordt terug! Of is de reclame te ondoordacht geweest?* Hoe het zij: in *beide* gevallen was er geen *leiding* van het volk.

'Waar gaat het eigenlijk om?'

'Waar gaat het eigenlijk om?' vraagt de schrijver, ziende op Assen. Deze vraag, nog wel in 2 afdelingen, behandelend, vermijdt hij zorgvuldig elk citaat uit de officieele Acta - want van 'Asser zijde' geeft hij alleen een, door *zijn* apodictische tegenspraak op zij gezetten, volzin van Prof. Kuiper, benevens een aandoenlijk verhaal van een oud vrouwtje, dat wel eens wat gezegd heeft of gehoord. Daartegenover mag Dr Geel-

1) 'Klaagliederen', niet van Jeremia, Hebreëen niet van Paulus? Altemaal klachten. Maar Calvijn wist al van de opschriften der psalmen: niet alle van David. Intusschen geef ik den schrijver toe, dat de tekst der belijdenis op deze (overigens ondergeschikte) punten, moet worden herzien. Al is 't maar alleen om brochures en haastige recensies te voorkomen.

kerken wel het woord krijgen. Dit is dan vanwege de onpartijdigheid.

Voor het besef van den schrijver ging het in Assen *alleen* over de vraag van de uitlegging van enkele bijzonderheden van Genesis 2 en 3.

Nu kan ieder, die de rapporten leest, zien, dat die bijzonderheden *beiderzijds*, zoowel van de zijde der *synode* (in haar rapporten en memories) als van den kant van *Dr Geelkerken* (in zijn stukken aan de classis Amsterdam, en in zijn brochures, en in zijn besprekingen ter generale synode, en in zijn latere redevoeringen) gezien zijn in het licht van de *grootte, diepere vragen, die er achter lagen*. Het is ongeoorloofde reconstructie der geschiedenis, die bijzonderheden als slang, boom, 'spreken' enz. nu ineens maar te *isoleeren* en ze daartoe te rukken uit het groote verband van 'hoogere werkelijkheid', 'oostersch licht', openbaringsmilieu, menschelijken factor, enzovoort. Ik begrijp er niets van, dat de pers van Dr Geelkerken, en zijn eigen persoon, deze brochure zonder protest laten verkoopen. Want wie de bijzonderheden - slang, boom - losmaakt van dat groote, en toch in den grond van de zaak, buitengewoon interessante debat over al de genoemde punten, die moet goed weten, wat hij doet: hij rukt, behalve Assen, ook Dr Geelkerken de krans van het hoofd. Laat men de bijzonderheden, waar het om ging, *in hun groot verband* van 'grootte, gewichtige, diepe vraagstukken' staan, dan kan men Dr Geelkerken de eer geven, dat hij althans kerkhistorie heeft helpen maken, dat hij inzake het Schriftprobleem tenminste vragen aan de orde stelde, kwesties oprakelde. Zegt men evenwel hetgeen thans de anonymus verklaart, dan is Dr Geelkerken om een *incidenteel* puntje even in Assen geweest en is er ook weer zoo vandaan gekomen. Den laatsten tijd gaat het er, dit zij erkend, wel wat op *lijken*, dat Dr Geelkerken de groote vragen, waar het toen - volgens zijn eigen woorden - om ging, laat liggen, vooral als hij dézen anonymus als helper aanvaardt, - maar dit is alles dan toch van later datum. In Assen zelf, anno 1926, waren aan de orde vragen, die tenslotte alle draaien om het openbaringsbegrip.

En daarom kan het den schrijver van dit vlugschrift tenslotte bitter weinig schelen, of de een inzake de dagen, de ander inzake Nijlwater, de derde inzake de zon, de vierde inzake een of anderen tekstvariant, gelijk heeft of ongelijk. De worsteling loopt over de vraag: hoe en langs welke wegen en op welke manier en in welke vormen en met welk effect komt God tot ons in *bizondere openbaring*, en welke *plaats heeft de Schrift* daar bij?

Daarover loopt het. En daarom zijn die 'boom' en 'de slang en haar spreken' ook maar de *uitloopers* van het debat. En de anonieme schrijver behoeft waarlijk niet te zoeken naar citaten van Prof. Kuyper, of Prof. Aalders, waarin deze hoogleeraren dan ook beweren, dat die 'spreekende slang' en die 'boom' het *eigenlijk niet zijn*. Want dit heeft met wat hij noemt

het disputabel stellen van de slang en haar spreken door de kerken zelf

niets, letterlijk niets te maken. Het is overbodige moeite, te zoeken naar een zinnetje van Ds Veltman, of van Prof. Aalders (brochure 'De Exegese van Genesis 2 en 3') of van Prof. Kuiper (Heraut 2573), waarin dan verzekerd zou worden:

hetzij, dat er wel anderen dan Dr Geelkerken waren, die b.v. zeiden: de slang is voor mij Satan,

hetzij, dat men de 'slang' en de 'boomen' op zichzelf nog niet een reden noemt voor tuchttoefening (ik zeg het nu maar heel kort).

Want ook nu is het weer de groote vraag: WAT ZIT ER ACHTER? Iemand *kan* gelooven, dat het woord 'slang' in Gen. 2-3 den duivel beteekent, *òf*, omdat hij meent, dat een oosterling een slang een leelijk beest vindt, en het daarom als symbool gebruikt om de 'twee polen van God en Satan' (uitdrukking van Dr Geelkerken) te stellen tegenover elkaar in een soort '*inkleeding*', die een idee van goed en kwaad uitwerken wil in een overigens volmaakt *symbolisch* verhaal, - *òf* hij kan het doen, omdat wel de Satan zich bediende van een slang, maar omdat hij zich herinnert, dat teeken en beteekende zaak, instrument en hanteerder van het instrument, wel eens meer hun namen verwisselen. De *eerste* gelooft dan *niet* aan de historie, de gewone werkelijkheid, het feit, het zintuigelijk gebeuren, de *ander* doet dat *wèl*.

Daarom is van *elk* incidenteel puntje te zeggen, *vóór* en na een debat: dit en dat puntje, daar zit het 'm niet in. Want ernstige menschen vragen naar den *achtergrond*, de entourage, het diepste wezen, het fundament, den onderbouw, het systematisch ingedachte ideeëncomplex, waaruit een incidenteel woord, een bepaalde stelling, geboren en te verklaren is. Toen Dr Geelkerken zijn zaak voor de synode eenmaal had gebracht gezien, *ging* het *niet* meer om de vraag van dat incidenteele ding, een sprekende slang en een boom, maar om het *openbaringsvraagstuk*, gelijk het een toepassing zocht. Was Dr Geelkerkens incidenteele opvatting aanvaard, officieel, *met zijn toelichting*, dan had *ieder* een dergelijke openbarings-opvatting kunnen 'toepassen' op elk ander bepaald punt. Hebben dan voor niets de termen: Ideëel, Reëel, Hoogere Werkelijkheid, Karl Barth, geklonken? Het is populair in den naersten zin van het woord, als onze conscientiekreet-schrijver uit de afwijzing van het incidenteele geval, los van de groote kwesties, distilleert dit zinnetje:

'dus, eerst werpen ze iemand eruit, en later zeggen ze: kom, het was toch zoo erg niet, met die slang en dat spreken'...

Zoo kan men alle debatten vertroebelen.

Voorloopig slot.

Gegeven dit alles, wijs ik nog hierop.

1. *Wat baat eigenlijk heel de brochure* van onzen onbekenden 'predikant'? Al waren de mannen van Assen àllen aanranders van het Schriftgezag¹⁾), verandert dat iets aan Dr Geelkerken en de zijnen?

2. De synode deed '*half werk*', wordt geklaagd. Voorzoover dat doelt op al die Schriftaanrandingen in de gereformeerde kerken zelf, meen ik in gemoede, den brochureschrijver niet met een enkel woord naar huis te hebben gezonden. En voor het overige vraag ik: wèlke synode deed *géén* half werk? Welke synode kwam klaar? *Geen enkele*. Gelukkig niet. Aan de christologie van Chalcedon werken we nog altijd; de synodes, die tegenover Rome de gereformeerde belijdenisschriften stelden, hadden nog niet begrepen, dat later Remonstranten, door het geloof verdienstelijk te maken, zouden teruggrijpen naar Rome; ze kwamen dus pas weer een stukje verder 'klaar' in Dordt 1618-'19. En zoo kunnen we doorgaan. We komen nooit klaar. Moet men daarnaar met vette letter informeeren?

3. Zijn de Gereformeerde kerken een 'zinkend schip'? De schrijver beweert het. Ik antwoord: dat zinken is niet bewezen, het doet er momenteel ook niet toe. Als het zinkt, uw *eigen* schip, schipper, profeteer dan, noem uw naam, en - schrijf in dagen van crisis nooit anders, dan wat rustig is ingedacht. Gij spreidt, zegt ge, 'de brieven' van critiek voor den Heere uit? Doe het dan ook met deze ernstig bedoelde opmerking, waaraan alle haat vreemd is: dat gij, door dingen te schrijven, die tastbaar onjuist zijn, zielen hebt helpen verleiden, ondanks uw bedoelingen, en dat, voor wat uw verantwoordelijkheid betreft, dit niet was de daad van een pomper op een zinkend schip, maar het boren van gaatjes in zijn bodem.

4. Klaagt U, dat men zich van de vragen inzake Genesis 1 enz. afmaakt, door de bewering: het is niet aan de orde? Ik meen, boven reeds hierop geantwoord te hebben. Maar BEGIN gij dan toch, gij, *gij*. Doe

- 1) De besproken brochure noemt nog het 'vuur' van den brandenden braambosch (Ex. 3), dat volgens Prof. Hoekstra misschien geen fysisch vuur, doch een vuurgloed is. Maar het blijft dan toch een historische werkelijkheid, zintuigelijk? Hoe vaak staat er zóó 'vuur' vermeld? - Voorts: Handelingen 2 (het talenwonder volgens Dr A. Kuiper). Schrijver dezes deelt Dr Kuipers opvatting niet, maar merkt al weer op dat de gevallen ongelijk staan, omdat *a.* door Dr K. uit de Schrift geargumenteed wordt, zij het ook m.i. met een gedachtenfout, of -sprong; *b.* de 'werkelijkheid' gehandhaafd blijft; *c.* de afwijking, indien ze er is, in elk geval niet een concessie aan den zucht tot vooropstelling van den menschelijken factor of van 'organische opvatting' is, want bij Dr K.'s opvatting van het talenwonder wordt het openbaringswerk nog veel meer den mechanischen kant uitgedreven, (in dit eene bepaalde geval natuurlijk): paradijstaal spreken vereischt meer mechanische inbeslagname van den spreker door den Geest dan de gewone taal; *d.* Dr K. verkleint het wonder bij de sprekers niet, doch breidt het nog wel - onnoodig m.i. - uit tot de hoorders van Hand. 2.

uw 'bewindsel' van uw aangezicht weg; en argumenteer met Schrift en belijdenis tegen elke leering, die de gereformeerde kerken als kerken leeren of doen leeren; met inachtneming van art. 30 K.O. Iemand, die zelf letterlijk niets heeft gedaan, heeft geen recht, te insinueeren dat men 'tot elken prijs schijnt te willen zwijgen'. Waar vindt U zóó eerlijk rapporten gepubliceerd over elk wissewasje, dat iemand maar eens even naar de synode stuurt, als in de Gereformeerde kerken? Geen enkele Nederlandsche kerk die zoo vrijgevig is in de publicatie.

5. De anonieme auteur constateert zoo maar, dat men 'met Assen verlegen is'. Weliswaar zijn de Asser besluiten uitvoerig toegelicht, verdedigd, gehandhaafd, maar goed, toch zijn we met Assen verlegen. Maar de gronden? Er zijn er 5:

a. 'De slang' en 'haar spreken' zijn reeds losgelaten, lees ik. Dat moet dan staan, in wat ik besprak hierboven, en opmerkte over het z.g. disputabel stellen van de slang en haar spreken. Dit is dus reeds beantwoord.

b. Ongereformeerde uitlatingen, die na Assen, achteraf, publiek blijken uit de pers en het optreden van de medestanders van Dr Geelkerken, worden in de pers van 'Assen' telkens aangehaald, als bewijs, dat het toch wel bij Dr Geelkerken c.s. heelemaal verkeerd gaat. Ergo: Assen is verlegen om argumenten... Ik zou het zóó zeggen: omdat men ginds aldoor maar ontkent, en omdat over de eerst gewisselde stukken haast niet meer gesproken wordt, juist van de zijde van Dr Geelkerken, daarom komt men vanzelf wel tot zulke bewijzen, achteraf. Die trouwens, voor het eenvoudige volk, groote waarde hebben.

c. De brochure van Ds Brussaard over Schriftgezag wordt niet vervolgd, zegt de schrijver. Wel zoo. Laat onze anonieme 'predikant' dan maar precies zeggen, *wat* er aan scheelt, en Ds Brussaard zal wel antwoorden. Hij heeft het altijd gedaan op elke vraag. Niet Assen is verlegen, maar de naamlooze 'predikant', die wel bezwaard is, maar niets *doet*, tegen Ds Brussaard. Hij had anders, op weg naar zijn uitgevers, best even bij Ds Brussaard aan kunnen lopen...

d. Over de classis Winschoten is nu al genoeg gezegd. Er zijn toch werkelijk nog menschen, gelukkig, die er tegen hebben, iemand niet te vertrouwen, zoolang hij niet zelf aanleiding geeft tot wantrouwen. De schrijver der brochure nu wil eerlijk 'volgens de *lijn van Assen*' gehandeld zien, en *ziet* die lijn in *ondervraging van iedereen*. Ook zegt hij, te staan op het standpunt van Assen. Daarom mag ik zeker vermoeden, dat hij den kerkeraad, waaraan hij ambtelijk verbonden is, hoe dan ook, zal verzoeken, zijn ambtsdragers, ook hem zelf, eens te ondervragen, en anderen daartoe op te wekken. Dan is het tevens uit met de naamloosheid. Maar - tot nu toe dan? Tot nu toe *profiteert* hij van een praktijk *à la Winschoten!*

e. De Vrije Universiteit, die niet in directen zin zich op kerkelijk standpunt plaatste, wordt er ook bij gehaald: ze heeft Assen niet letterlijk

nageschreven! Maar waarom verzwijgt hij de gronden, die men te Middelburg aanvoerde? Moet nu het verschil tusschen kerk en school ook al weer verduisterd worden?

6. Eindelijk wordt, en dan nog wel, als fout, aan Assen toegerekend, dat het maar een *incidenteele beslissing* nam. Afgedacht van het feit, dat dat in zekeren zin *niet* waar is - want de *'achtergrond'* van het wederzijdsche standpunt kwam ook ter sprake - was dit niets anders dan zuiver recht. Men mag toch een predikant geen *onrecht* doen? En het zou *onrechtvaardig* geweest zijn, zoowel tegenover Dr Geelkerken als tegenover de gemeente, die door zijn optreden reeds 'tweelingen in haar schoot bleek te hebben' - term van den schrijver - wanneer men kalmpjes tot die kerk gezegd had: er is een bepaald geval aan de orde gesteld, door een lid der kerk, en door de classis, enz. enz., maar wij trekken ons dat niet aan; wij gaan eerst eens over heel de kwestie, met al wat er aan vast zit, breed studeeren! In synode! Wat heeft men toch voor een kerkrechtfantasie soms? Tweelingen in den schoot dragen - onze anonymus zucht erover als het de kerken *gezamenlijk* raakt. Maar hij wil dat maar laten zitten als het een *plaatselijke kerk* raakt, want dan moet alles wachten op een algemeen concilie. Neen: alle leden der kerk van Amsterdam-Zuid hadden er RECHT op, bediening des Woords te ontvangen in den volgens kerkverband wettigen en met Schriftgezag overeenkomenden weg. Dat recht vroeg om handhaving; en de vraag kwam van beide 'partijen'.

7. *Men moet verder*, zegt de brochure. Volmaakt ben ik het er mee eens. Laat men dan niet noodeloos ophouden, door achteruit te slaan, alsof er nog geen gereformeerde studie begonnen is.

8. Dat Dr Geelkerken als *'slachtoffer'* vallen moest, is een vreeselijke beschuldiging, die ik niet met een tweede bijvoeglijk naamwoord kenschetsen zal. Natuurlijk steunt ze op de onderstelling, boud genoeg uitgesproken als stellige bewering, dat al de besproken gevallen van z.g. Schriftaanranding met Dr Geelkerkens werk op één lijn lagen, en dat dus *met twee maten* werd gemeten. Valt die onderstelling, dan tegelijk de beschuldiging.

9. Assen heeft geen 'bolwerk opgeworpen tegen de Chr. geref. kerk', zegt de schrijver. Ik verbaas me over de opmerking. Was het daar dan om te doen? Wat heeft Dr Geelkerken met de Chr. geref. kerk te maken?

10. Hij zoekt de 'oplossing' (wel te verstaan, voor de door hèm zelf geschouwde problemen, die ik evenwel in hun zóó bestaan ontken) in een samenwerking van gereformeerden en niet-gereformeerden (kerkelijk niet gereformeerd) om eens te studeeren over Schrift en Schriftkwesties.

We verspillen er geen woord aan. Wil men elders soms? De Chr. geref. kerk is vroeger al eens uitgenoodigd door de Geref. kerken, maar bedankte. Artikel 36 der geloofsbelijdenis wordt er behandeld, zonder onze medewerking of die van anderen te vragen. De Hervormde *kerk kàn* niet in beweging komen voor dergelijk onderzoek; haar losse groepen blijken het niet te *willen*. En meent men nu werkelijk, dat wat 'confessio-

neel' is in de Herv. kerk het met ons eens is over de *termen*, en het *wezen* der bizondere openbaring? Wat Prof. Haitjema schreef, bewijst het wel anders. Bovendien, als er in de naaste toekomst bepaalde tuchtgevallen komen - waarmee de anonieme schrijver veel haast heeft, als tenminste anderen maar *met hun naam* de kastanjes van de aanklacht uit het vuur halen - dan is het, gelijk reeds gezegd is, onrecht, den betrokkene de pijnlijke ervaring van wachten, wachten, en nog eens weer wachten, op te leggen. Kerkelijke zaken kerkelijk, en de wetenschap haar eigen terrein. Het zou er vreemd uitzien, als zuiver wetenschappelijk onderzoek langs kerkelijk-institutairen weg moest gaan, en dan met vooruitlopen op den arbeid van de mannen, die God aan zijn kerk geeft.

Slot.

Afgedacht van enkele bijzonderheden, die het geheel niet schaden, heeft dit vlugschrift vrijwel alles behandeld, wat de anonieme aanval ter sprake bracht.

Laat nu ieder, die den anoniemen schrijver nazegt: 'het *persoonlijke* speelt toch al te groote rol, het komt op de *zaken* aan', nu eens niet met een enkel woord van antipathie, als hij het er niet mee eens is, maar met een antwoord, komen. Er is toch om *gevraagd?*

Schrijver dezès, die eerst eens heeft afgezien, of de leiders der groep-Geelkerken de naamlooze brochure als hulpmateriaal zouden verwerpen of niet, is dit zijn eigen vlugschrift met tegenzin begonnen; louter terwille van het gereformeerde volk. Maar onder het schrijven kreeg het onderwerp meer en meer zijn belangstelling, omdat tenslotte al die anti-thetische opmerkingen weer terugleiden naar het breede veld van thetischen opbouw.

VOORAL AAN DIE INTELLECTUEELEN, die volgens berichten in de pers¹⁾ (tendentieus misschien?) zich verplicht achten, de Geref. kerken in hun gedachten of daden te vervolgen met de beschuldigingen, welke hier beantwoord zijn, wordt hier in ernst gevraagd: *handhaaft gij uw bezwaren?* Geeft gij niet toe, dat gij, althans inzake deze brochure, achter een man, die wetenschappelijk te licht bevonden werd²⁾, te spoedig aangewandeld

1) Inzake het Arnhemsch lyceum!

2) Zoo wordt nog b.v. op de voorlaatste bladzijde even bezwaar gemaakt tegen Dr A. Kuyper, die - juist uitgaande van het werkelijk bestaan der oude paradijsboomen - de boomen van het andere paradijs - der toekomst - noemt: boomen van hooger orde, boomen, die het verheerlijkte lichaam zullen voeden.

Zonder hier elke uitdrukking van Dr Kuyper te verdedigen - er staat echter in den bijbel ook, dat men 'manna' *eten* zal - wil ik alleen maar opmerken, dat hier verwarring is. Wat van de oude paradijsboomen staat, behoort tot *historische* mededeeling, maar de uit Openbaring 22 genomen mededeeling omtrent het 'geboomte' des levens in het komende paradijs, dat behoort tot de *apokalyps*. Evenals de overeenkomstige plaatsen bij Ezechiël. En *historie* en *apokalyps hebben ieder een eigen wet van uitlegging*. Johannes zegt zelf (letterlijk): *ik was in den geest*, toen ik alles zag, *óók van dat levensgeboomte*. Men leest hem dus 'letterlijk', als men een visioen *visioen* laat, en dus het *hemelsch* levensgeboomte bij hem van 'hogere orde' noemt. Wie *dat* letterlijk opneemt, die *leest* juist niet letterlijk. Maar boven Genesis 1-3 staat *niet*: ik, schrijver, was in den geest. Daar komt de *historieschrijver* aan, die begripen als *eten, drinken, kinderen krijgen*, overneemt uit de wereld van het paradijs, en ze zoo maar overbrengt naar de wereld, die gevallen is. Daarom moet men Dr Kuyper niet aanwenden voor een bewering, die erop neer zou komen, dat hij met 'de' boomen zóó doet als Dr Geelkerken.

Dat zijn toch eenvoudige dingen. Wat houdt de menschen toch zoo onrustig, dat zij deze eenvoudige dingen niet meer zien?

zijn? En als u dat nu overkomen is, kan dat dan niet vaker geschied zijn? Zegt eens, gij mannen van studie, van speciaal-studie, wat zoudt gij ervan zeggen, als iemand een brok van UW EIGEN *studie-terrein*, rechten, klassieke letteren, of wat dan ook, zoo vluchtig bezemde, als de hier bestreden brochure, en dan een groote menigte volks achter zich trok? Gij zoudt u verontwaardigd toonen.

Intellectueelen, mag dan alles maar in de KERK, en tegenover de heilige *godgeleerdheid*?

Tenslotte: indien ik, al was het ook maar een paar, van de uitgetreden en mocht overtuigd hebben, dat bij hen de zaken anders zijn, dan gezegd werd, laat ze dan de daad doen: terugkeeren tot vanwaar ze uitgegaan zijn. Of, als ze onzeker zijn: laat hen dan beginnen bij het zekere, en dan verder zien en worstelen.

En als ik enkelen onder de gereformeerden, die werkelijk onder den indruk kwamen van enkele gecatalogiseerde aanklachten, heb mogen dienen door accentueering van de lijnen, die het terrein afbakenen, dan ben ik dankbaar.

De tijden zijn ernstig; de strijd is zwaar. Niemand doe een stap, niemand schrijf een leidend woord, niemand zegge tot zichzelf, of tot een ander: *ga*, of hij moet *weten*, dat *God het wil*, en dat wie hem *niet volgt*, *daarin Christus nalaat te volgen*. En anders GA HIJ NIET.

En eindelijk: de groep-Geelkerken, in haar kerkelijk instituut, heeft de hier bestreden naamlooze brochure officieel behandeld, in kerkeraadsvergadering, in classis, een van haar predikanten heeft er een avond aan gegeven, om er over te redevoeren.

Ze is zelfs inzet geworden van een officieele kerkelijke samenspreking in de breedste vergadering, die men heeft.

Dit feit is niet ongedaan te maken.

Wil men zich zuiveren van den blaam, dat hier inderdaad gebrek aan ernst geweest is, dan zal argument tegenover argument te stellen zijn.

En ja, daarna moet er nóg wat meer gebeuren. Dan moet er ook *schuld beleden worden*. Schuld beleden over dit verbijsterende feit, dat ik voor de toekomst vastleggen wil: dat *dezelfde propagandadienst* van de groep-Geelkerken zijn *eerste* actie inzette, na 1926, met den verkoop

van een geschrift, dat waarschuwde tegen 'Confessionalisme', en zijn tot nu toe *laatste* actie opzette in den verkoop van het hier bestreden anoniem geschrift. *Zoover het Oosten ligt van het Westen, zóóver liggen die twee geschriften van elkaar.* En toch beide gebruikt? O, de negativiteit! Maar voorts: *God is de God der WAARHEID!*

Juist voor het afdrukken van dezen tweeden druk verneem ik, dat volgens bericht in het Ochtendblad 5 Jan. *Handelsblad*, de anonieme predikant, die hier bestreden wordt, zich bekend gemaakt heeft. Het is inderdaad de man dien ik op bladz. 7 bedoel, (nader aangeduid op bladz. 28, vierde regel van 2.) n.l. Ds J.L. Jaspers te Santpoort. Geen dienstdoend predikant, doch sedert 1 Febr. 1924 Emiritus van de Kerk te Lunteren.

K.S.